

Vztahové problémy dětí s ADHD v prostředí školní třídy

Bc. Hana Tománková

Diplomová práce
2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Hana TOMÁNKOVÁ**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Vztahové problémy dětí s ADHD v prostředí školní třídy**

Zásady pro vypracování:

Studium odborné literatury.

Vymezení pojmů z oblasti hyperkinetického syndromu.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu a jejich shrnutí.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DRTÍLKOVÁ, I. Hyperaktivní dítě: vše, co potřebujete vědět o dítěti s hyperkinetickou poruchou (ADHD). Praha: Galén, 1997. ISBN 978-80-7262-447-8.

DRTÍLKOVÁ, I., ŠERÝ, O. Hyperkinetická porucha / ADHD. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-419-5.

MUNDEN, A. Poruchy pozornosti a hyperaktivita. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7178-198-3.

MUSIL, J., SMĚŠNÁ, M. L-J sociometrická technika. Olomouc: 2006. ISBN 80-903449-1-7

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Jiří Musil, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **14. ledna 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. dubna 2010**

Ve Zlíně dne 14. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 26.4.2010

.....
Hana Tomášková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíádne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku dětí se syndromem ADHD. Teoretická část obsahuje definování a charakteristiku poruchy ADHD, dále se zabývá problémy dětí s ADHD v rodině a ve škole. Praktická část obsahuje výsledky sociometrického šetření, které bylo provedeno ve třídách dětí s poruchou ADHD. Zjišťuje, jakou pozici má dítě s poruchou ADHD v třídním kolektivu.

Klíčová slova: ADHD, poruchy pozornosti, hyperaktivita, impulzivita, diagnostika, sociometrie, problémy dětí s ADHD

ABSTRACT

This thesis be focusing on problems of children with ADHD syndrome. The theoretic part includes definition and characteristics disturbances ADHD, further deal with problems of children with ADHD in family plus at school. The practical part includes record sociometric inquiry that was effected in class of children with disorder ADHD. It investigates which position has child with disorder ADHD in the class.

Keywords: Attention Deficit Hyperactivity Disorders, hyperactivity, attention disorder, impulsivity, diagnostics, sociometry, problems of children with ADHD

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Na tomto místě bych ráda poděkovala prof. PhDr. Jiřímu Musilovi, CSc., za odborné vedení a cenné rady, které mi pomohly při vypracování diplomové práce.

Děkuji také všem svým blízkým, především rodičům, za poskytovanou podporu.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 HYPERKINETICKÁ PORUCHA (ADHD)	12
1.1 HISTORIE	12
1.2 DEFINICE HYPERKINETICKÉ PORUCHY	13
1.3 KLASIFIKACE HYPERKINETICKÉ PORUCHY	14
1.4 ETIOLOGIE	15
1.5 VÝSKYT ADHD V POPULACI.....	16
1.6 CHARAKTERISTIKA HYPERKINETICKÉHO SYNDROMU.....	16
1.6.1 Porucha pozornosti.....	17
1.6.2 Hyperaktivita.....	18
1.6.3 Impulzivita	18
1.6.4 Další možné dělení symptomů ADHD.....	19
1.7 DIAGNOSTIKA ADHD	19
1.8 PROBLÉMY SOUVISEJÍCÍ S ADHD	20
1.9 PROGNÓZA	21
2 VZTAHOVÉ PROBLÉMY DĚTÍ S HYPERKINETICKÝM SYNDROMEM	23
2.1 PROBLÉMY DĚTÍ S ADHD V RODINĚ	24
2.2 PROBLÉMY DĚTÍ S ADHD VE ŠKOLE	25
3 MOŽNOSTI INTERVENCE	27
3.1 KOGNITIVNĚ BEHAVIORÁLNÍ TERAPIE.....	27
3.2 FARMAKOTERAPIE.....	28
3.3 ALTERNATIVNÍ LÉČBA	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI	31
4.1 SOCIOMETRIE	31
4.1.1 Sociometrická technika Longa a Jonesové.....	31
4.2 CÍL VÝZKUMU	32
4.2.1 Další použité metody.....	32
4.2.2 Výzkumná otázka.....	32
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR A METODA JEHO VÝBĚRU.....	32
4.4 METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT.....	33
4.5 PRŮBĚH VÝZKUMU	34
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	36

5.1	SOCIOMETRICKÝ VÝZKUM VE TŘÍDĚ V. A (PAVEL).....	36
5.1.1	Kasuistika.....	36
5.1.2	Výběrové kritérium 1	37
5.1.3	Výběrové kritérium 2	40
5.1.4	Výběrové kritérium 3	43
	Komentář:.....	46
5.1.5	Shrnutí	46
5.2	SOCIOMETRICKÝ VÝZKUM VE TŘÍDĚ V. B (PETR)	47
5.2.1	Kasuistika.....	47
5.2.2	Výběrové kritérium 1	48
5.2.3	Výběrové kritérium 2	51
5.2.4	Výběrové kritérium 3	54
5.2.5	Shrnutí	57
5.3	SOCIOMETRICKÝ VÝZKUM VE TŘÍDĚ V. C (PATRIK).....	58
5.3.1	Kasuistika.....	58
5.3.2	Výběrové kritérium 1	59
5.3.3	Výběrové kritérium 2	62
5.3.4	Výběrové kritérium 3	65
	Komentář:.....	68
5.3.5	Shrnutí	68
5.4	CELKOVÉ HODNOCENÍ	69
	ZÁVĚR	72
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	73
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	75
	SEZNAM OBRÁZKŮ	76
	SEZNAM TABULEK.....	77
	SEZNAM PŘÍLOH.....	78

ÚVOD

Tématem diplomové práce jsou vztahové problémy dětí s poruchou ADHD v prostředí školní třídy. Může se zdát, že v posledních letech dětí s diagnostikovaným syndromem ADHD přibývá, ale je to způsobeno větším zájmem o problematiku školní neúspěšnosti a výchovných problémů dětí, které často vede rodiče či učitele k iniciování vyšetření. Děti s ADHD jsou tvrdým oříškem hlavně pro pedagogy, kteří musí respektovat individuální potřeby těchto dětí. Jejich neklid, roztěkanost, upovídanost a extrémní pohyblivost narušuje výuku celé třídy. Spolužákům zprvu může být toto chování sympatické, ale později pro ně začne být obtěžující, což má za následek zhoršení vztahů k hyperaktivnímu spolužákovi.

Třetím rokem pracuji jako sociální pracovník v sociálně – psychologické podpůrné skupině pro děti mající poruchu ADHD. Práce s těmito dětmi je velmi náročná, ale problémy, které tyto děti každý den zvládají, jsou obtížnější. Jejich chování je pro okolí často nepochopitelné a nevyzpytatelné, z čehož pro ně vyplývají nejrůznější problémy.

Porucha ADHD je handicap, který dítěti nedovolí plně využít intelektové schopnosti. Často se dostávají do konfliktních situací, které neumí dobře zvládat. Nejvíce je to patrné ve skupině vrstevníku ve škole, kde tráví velkou část dne. Děti trápí, že jim ostatní nerozumí, cítí se jiné. Často s nimi a rodiči řeším jejich problémy a vztahy s kamarády a spolužáky ve škole a právě to bylo impulzem pro vybrání tématu. Cílem práce je blíže specifikovat postavení dítěte s ADHD ve školní třídě a díky získaným informacím lépe pochopit a podpořit tyto děti a snížit tak negativní důsledky diagnózy.

Práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část obsahuje tři kapitoly, ve kterých se věnuji definici a klasifikaci hyperkinetické poruchy (ADHD), její etiologii, výskytu v populaci, charakteristice jednotlivých symptomů a diagnostice. Dále se zabývám problematikou dětí s ADHD v rodině a ve škole a možnostem intervence. V praktické části je zpracovaný výzkum, který zjišťuje postavení dítěte s ADHD ve školní třídě. Pro práci byla využita metoda sociometrie, která pro daný cíl výzkumu přináší nejprůkaznější informace. Metoda sociometrie je doplněna ratingem stupně oblíbenosti žáků pedagogy. Výsledky výzkumu budou odrazovým můstkem pro další práci s třídou dítěte s ADHD a pedagogy a pro individuální práci s těmito dětmi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HYPERKINETICKÁ PORUCHA (ADHD)

„Hyperaktivní dítě“, každý z nás se s takovým dítětem jistě setkal, ať na ulici, v dopravním prostředku, u lékaře, nebo jinde. Běhá z místa na místo, chvíli neposedí, skáče lidem do řeči, je všude, jen ne tam, kde má být. Jsou to děti, jejichž „elán“ působí jako nevyčerpatelná studna energie, která jim samotným přináší spousty problémů a rodičům řadu starostí. Jejich chování je velmi nepředvídatelné, pro okolí náročné, nepochopitelné, dá se říci až obtěžující. Jejich chování může občas působit jako „naschvál“, ale je to tím, že své chování nedokážou dobře ovládat. S těmito dětmi se nikdy nebudete nudit. Jsou možná „zlobivější“ než jiné děti, ale o to větší radost přinášejí, když se podaří problémy, které s sebou porucha ADHD nese, zvládnout.

1.1 Historie

Zajímavý pohled na poruchu ADHD v historii má Tom Hartman (in Munden, Arcelus, 2006), který přichází s teorií lovců a zemědělců. V té době byly impulzivita a agresivita braná jako výhoda. Člověk musel být neustále ve střehu, všeho nechat a okamžitě začít pronásledovat kořist. Pokud tuto vlastnost neměl, jen těžko se ve společnosti uplatňoval. Naproti tomu v době zemědělců vystoupila do popředí schopnost plánovat a impulzivita už byla na obtíž.

Jak uvádí odborná literatura (Drtílková, Šerý, 2007), o příznaky hyperkinetické poruchy se začali lékaři zajímat na počátku 20. století. Doktor G.F.Still vyšetřoval děti, které vykazovaly problémové chování i přes „zdravé“ rodinné prostředí, v němž vyrůstaly. Předložil názor, že se jedná o problémy v mozku, ne o problémy, které způsobila „špatná“ výchova.

Postupem doby nastalo v názvu pro hyperkinetickou poruchu několik změn. Dříve byla označovaná jako LMD (lehká mozková dysfunkce), tento pojem je z hlediska současnosti příliš široký, protože v sobě zahrnuje více symptomů, které mohly být těžce zařaditelné.

Pokorná (2001) uvádí, že se v anglosaské literatuře termín LMD uváděl do začátku 60. let minulého století.

Během 70. a 80. let se začal dávat důraz na hlavní symptom, což je neklid a diagnóza dostala název hyperkinetický syndrom. Později se přidala porucha pozornosti a s ní spojený název ADD (Attention deficit disorder). S přidáním hyperaktivity se začalo používat ozna-

čení ADHD (Attention deficit, hyperactivity disorder) (Hort, Hrdlička, Kocourková, Malá a kol, 2008).

1.2 Definice hyperkinetické poruchy

Zelinková (2003) definuje ADHD jako vývojovou poruchou s chronickými potížemi, které se s postupným vyzríváním centrálního nervového systému mohou zmírňovat. Hyperkinetický syndrom můžeme podle projevů a potíží dítěte rozdělit na poruchy ADD a ADHD. ADD je porucha pozornosti a ADHD je porucha pozornosti s hyperaktivitou. Friefová (2002) charakterizuje projevy ADD a ADHD následovně:

Projevy dětí s poruchou pozornosti (ADD):

- Snadné rozptýlení okolím
- Výpadky pozornosti, tzv. „zasněnost“
- Problémy zaměřit pozornost na určitou činnost
- Velké potíže s dokončením práce
- Kolísavé výkony ve škole
- Nepořádek (např. na lavici), časté zapomínání nebo ztracení věcí

Projevy dětí s poruchou pozornosti a hyperaktivitou (ADHD):

- Hyperaktivita - neustálý pohyb, hraní si s předměty, neschopnost delší dobu sedět na jednom místě
- Impulzivita – nejdřív reaguje, pak až přemýšlí
  - udělá okamžitě, co ho napadne (vysoká možnost úrazů, může zkoušet nebezpečné věci, bez toho, aby si promyslel následky)
- Přejít z jedné činnosti na druhou
- Nepřiměřené reakce na podněty
- Možná agresivita k okolí

U jedince s ADD chybí impulzivita a hyperaktivita, má obtíže v percepčně-motorické oblasti a v oblasti pozornosti, není schopný zaměřit pozornost na určitou činnost. Naproti tomu děti s ADHD (poruchy pozornosti s hyperaktivitou) nejsou schopny pozornost udržet

(Zelinková 2003). Rozlišování diagnóz ADD a ADHD je nezbytné pro správný metodický přístup k dětem s hyperkinetickou poruchou.

Vágnerová (2005) uvádí, že porucha pozornosti a její kombinace s hyperaktivitou a impulzivitou jsou poměrně častou příčinnou školních problémů a neúspěchů.

1.3 Klasifikace hyperkinetické poruchy

V současné době se používají dva klasifikační systémy. MKN-10 je klasifikační soustava publikovaná Světovou zdravotnickou organizací (používá se v České republice) a systém DSM-IV, který vydala Americká asociace psychiatrů. Diagnostická kritéria MKN-10 a DSM-IV jsou uvedeny v příloze.

Jak v literatuře uvádí Drtílková, Šerý (2007), prošla tato porucha velkým počtem terminologických variant, které se měnily podle psychopatologie, etiologie a patogeneze poruchy. Od roku 1993 se používá termín hyperkinetická porucha, zahrnující v sobě diagnózy F 90.0 (porucha aktivity a pozornosti) a F 90.1 (hyperkinetická porucha chování).

Munden, Arcelus (2006) ve své publikaci vysvětlují rozdíly mezi oběma systémy v popisovaných příznacích a chování. Na první pohled nejsou rozdíly až tak patrné, ale praxe ukazuje opak. MKN-10 používá označení Hyperkinetická porucha a klasifikace DSM-IV termín ADHD.

Při srovnání systémů MKN-10 a DSM-IV vyplývá, že MKN-10 má přísnější klasifikaci. Z praktického hlediska to znamená, že ne každé dítě diagnostikované na ADHD pomocí klasifikačního systému DSM-IV by muselo mít diagnostikovanou stejnou poruchu při použití klasifikačního systému MKN-10.

MKN-10 rozlišuje mezi poruchou hyperkinetickou, poruchou aktivity a pozornosti a mezi poruchou chování. Příznaky poruchy hyperaktivity, pozornosti a impulzivity se musí objevovat jak v domácím, tak školním prostředí. V diagnostických kritériích DSM-IV, je porucha ADHD diagnostikovaná pokaždé, když se problémy vyskytnou buď ve školním, nebo domácím prostředí a alespoň jedna porucha ze dvou, a to buď porucha pozornosti nebo hyperaktivita a /nebo impulzivita (Pactl, 2007).

Munden, Arcelus (2006) upozorňují, že pokud by se striktně dodržovala diagnostika podle stupnice MKN-10, hrozí, že část dětí, které splňují požadavky DSM-IV, ale už nesplňují podmínky MKN-10 nedostanou léčbu, která by jejich problémy zmírnila.

Vágnerová (2005) uvádí, že chování dítěte musí mít minimálně 6 z 9 diagnostických kritérií, které přetrvávají nejméně po dobu 6 měsíců a symptomy se musí objevit do 7 let věku dítěte.

1.4 Etiologie

Odborníci se neshodují v názoru, co je přesnou příčinou hyperkinetického syndromu. Nikdo nedokáže s určitostí říct, jaký podíl má genetika, vnější prostředí, neurologické zranění, poškození mozku v prenatalním nebo postnatalním období.

Na vzniku symptomů se podílejí biologické faktory a výchova. Do biologických faktorů Munden a Arcelus (2006) zařazují chemii mozku, jeho funkce a genetiku, do výchovy pak sociální prostředí a styl výchovy. ADHD je tedy bio – psycho – sociální porucha.

Díky zobrazovacím technikám lidského mozku je možné pozorovat některé změny v mozkových funkcích, které doprovázejí lidské myšlení a emoce (Drtílková, Šerý, 2007).

Různé studie ukazují, „že děti s ADHD mají o něco menší oblasti mozkové tkáně v pravém frontálním laloku. Frontální lalok mozku má různé funkce, mezi něž patří například plánování a ovládání podnětů.“ (Munden, Arcelus, 2006, s. 53)

Pokorná (2001) předkládá otázku, jaký vliv má samotná osobnost dítěte, jeho temperament, schopnost adaptace, jak se vypořádává se zátěží, plasticita nervové soustavy, nebo podpora, která je mu dáována z jeho okolí. Dále uvádí, že porucha ADHD není somaticky uchopitelná. Prozatím existuje pouze popis chování, které není podmíněno jen biologicky.

Malá (2008) dělí faktory způsobující ADHD na genetické a negenetické.

Genetické faktory

Odborníci se přiklánějí k názoru, že ADHD je tvořena mutací několika genů, je tedy polygenetická. Problémy dětí s ADHD zřejmě vznikají díky genetické chybě nebo odlišnému embryonálnímu vývoji. Nedá se určit, co je přesně zděděno, ale mohlo by se jednat o změny ve fungování a struktuře mozku.

Munden a Arcelus (2006) přináší výsledky výzkumu, který provedl doktor Biedermann v roce 1990 a zjistil, že 25% příbuzných dětí s ADHD touto poruchou trpělo. Další výzkumy zjistili, že u jednovaječných dvojčat je šance, že obě děti budou trpět poruchou ADHD 80 – 90%.

Negenetické faktory

Mezi ně řadíme vlivy okolí, jako jsou různé úrazy hlavy, kouření a konzumace alkoholu v těhotenství, předčasný nebo komplikovaný porod, těžké kovy v okolí aj..

Testování zvířat přineslo zjištění, že nikotin v těle matky, zapříčiňuje uvolňování dopaminu v mozku a vyvolává hyperaktivitu (Zelinková, 2003).

1.5 Výskyt ADHD v populaci

Autoři se ve výskytu ADHD v populaci liší. Je to určitě ovlivněno tím, podle kterého kritéria jsou děti diagnostikovány, jestli podle „přísnějšího“ MKN-10, nebo širšího pojetí DSM-IV.

Munden a Arcelus (2006) podle výzkumu profesora Taylora popisují výskyt poruchy v měřítku 1-5% populace a to v poměru 2,5 chlapců : 1 dívka.

Podle Drtílkové a Šerého (2006) se vyskytuje tato porucha u 5-8 % dětí a to více u chlapců. Také uvádí, že v zemích s používáním klasifikace DSM-IV je tento podíl 4-19% . V zemích, kde se používají kritéria podle MKN-10, je pak tento podíl 1 – 3 %.

Paclt (2007) přichází s výskytem 6% v populaci v poměru 3 – 5 chlapců na 1 dívku.

1.6 Charakteristika hyperkinetického syndromu

Děti mající tento syndrom trpí impulzivitou, nepozorností a nadměrnou aktivitou. Další vývoj a lepší průběh poruchy souvisí s tím, jak jsou rodiče informováni a jak úspěšná je u dítěte terapie. Je velmi důležité vysvětlit rodičům diagnózu dítěte a její dopad na dítě a celý rodinný systém.

Riefová (2007) uvádí, že množství a síla projevujících se příznaků se u dětí liší. Každé dítě má jiný temperament, je ovlivněno výchovou, vlastními zkušenostmi a okolím.

Podle Paclta (2007) se tyto problémy výrazně projevují už v ranném vývoji a to v mnohem větší míře, než odpovídá mentálnímu věku dítěte. Symptomy se objevují hlavně v situacích, které vyžadují udržet pozornost, kontrolovat pohyby a impulzy. Jde především o zvládání úkolů, respektování pravidel a přizpůsobení se v kolektivu. V průběhu vývoje dítěte se porucha projevuje deficitem v motoricko-percepční oblasti, v regulaci afektů, emocí a v sociálním přizpůsobení.

Na první pohled je dítě zdravé a nemá jiné potíže než že více zlobí, je protivné a dělá nashvály. Celkově ovšem chování dítěte velmi vyčerpává okolí. Jsou to děti, které se špatně přizpůsobují a nedomyšlejí důsledky svého chování. Porucha se dá těžko diagnostikovat v předškolním věku, protože je obtížné rozlišit příznaky hyperkinetického syndromu od přirozeného chování dítěte.

Symptomy poruchy mají souvislost s tím, jak jedinec zpracovává informace, sluchové a zrakové vjemy ze svého okolí. Neschopnost selektovat vjemy ovlivňuje fungování dítěte. (Elliot, Place, 2002)

Symptomy ADHD:

- Porucha pozornosti
- Hyperaktivita
- Impulzivita

1.6.1 Porucha pozornosti

Poruchu pozornosti vnímám jako nejzávažnější symptom hyperkinetické poruchy, která se nejvíce v dětském věku projevuje hlavně v prostředí školy a v jeho školních výsledcích. Pozornost ovlivňuje zpracování informací, zapamatování a jejich vybavování. Dítě je snadno rozptýlitelné a není schopné udržet pozornost stejně dlouho, jako jeho vrstevníci. Drtílová a Šerý (2007) ve své publikaci píší, že pozornost je komplexní schopnost aktivně zaměřit vědomí. Základem je rozlišit mezi důležitými a méně důležitými ději.

„Deficit pozornosti je multidimenzionální a může se vztahovat k deficitu čilosti, vzrušivosti, výběrovosti podnětů, soustředěné pozornosti, k těkavosti, k nedostatečnému rozsahu chápání atd. Děti trpící ADHD mají největší potíže s udržením pozornosti či volního úsilí zaměřeného na plnění daných úloh.“ [Paclt, 2007, s. 13] Dítě nevydrží u jedné činnosti, neustále odbíhá, je snadno vyrušitelné a pokud nemá dostatek motivace, není schopné práci dokončit. I když je dítě velmi inteligentní, mívá ve škole horší výsledky (často z důvodů chyb z nepozornosti, neposlouchání instrukcí...). Při rozhovoru s takovým dítětem můžeme mít pocit, že neposlouchá a nevnímá, co se mu říká. Porucha pozornosti se považuje za primární rys syndromu ADHD.

Vágnerová (2005) podrobněji charakterizuje dílčí poruchy pozornosti, jako je:

- **Slabá koncentrace:** reaguje na jakýkoli vnější i vnitřní podnět. Dítě má potíže soustředit se nejen při školní práci, ale také při činnosti, která dítě baví (např. při hře).
- **Délka soustředění:** dítě není schopno udržet pozornost po delší dobu. Rychle mění činnosti, u ničeho nevydrží (problémy s dokončením práce).
- **Rozsah pozornosti:** děti pozornost zaměřují na náhodně vybrané podněty.
- **Pružnost pozornosti:** děti mohou ulpívat na určitých podnětech a neumí pružně reagovat na změnu.
- **Selektivita:** jedinci s ADHD si nedokáží vybrat podstatné informace pro splnění úkolu. Pozornost je věnovaná všem podnětům, které děti zachytí.

1.6.2 Hyperaktivita

Vágnerová (2005) uvádí, že hyperaktivita je symptom odlišující poruchu ADD od ADHD. Chování dítěte vykazuje zvýšenou rychlost a intenzitu, je nepřiměřené k vyvolávajícímu podnětu. Dítě má nadměrné nutkání k aktivitě většinou bez účelu a smyslu.

Paclt (2007) přibližuje hyperaktivitu jako zvýšenou fyzickou aktivitu, která jde jen těžko ovlivnit vůlí. Tyto děti mají velký problém zůstat v klidu, pořád někde pobíhají, odbíhají od rozdělané práce, v klidu neposedí, na židli se neustále vrtí, houpou, nebo alespoň pohybují rukama a nohama. Pobíhají i v situacích, ve kterých to je nevhodné (např. školní vyučování). Děti jsou většinou nadměrně hlučné a je jedno, jestli to je při hře, nebo při odpočinku. Hyperaktivita je pro okolí nejvíce nápadná v okamžiku, kdy se od dítěte vyžaduje vysoká sebekontrola.

Hyperaktivita spotřebuje velké množství energie dítěte. Vágnerová (2005) upozorňuje na to, že tyto děti větším množstvím energie nedisponují a hrozí jim zvýšená unavitelnost a s tím spojená větší podrážděnost.

1.6.3 Impulzivita

„Obecně se má za to, že klíčovým nedostatkem u ADHD je vlastně neschopnost zamezit reakci na impuls, a to jak vhodné, tak nevhodné.“ [Munden, Arcelus, 2006, s. 22] Ve škole dítě vykřikuje odpověď dřív, než bylo vyvolané, skáče lidem do řeči, je netrpělivé. Často udělá první věc, co ho napadne, aniž by si promyslelo následky, to způsobuje samotnému dítěti i jeho okolí velké problémy.

1.6.4 Další možné dělení symptomů ADHD

Malá (2008) dělí symptomy hyperkinetické poruchy na:

- **Poruchy kognitivních funkcí**, mezi které řadí poruchu pozornosti s neschopností zaměřit ji na podstatnou věc, dále sem řadí poruchu mezi analýzou a syntézou informací, nízkou schopnost analyzovat své chování a sníženou schopnost dokončit svoji práci (jde o poruchu ve vytrvalosti a motivaci).
- **Poruchy motoricko-percepční** zapříčiněné hyperaktivitou, díky které má dítě nekoordinované a nepřesné pohyby.
- **Porucha emocí a afektů**
- **Impulzivita**, tzn. neschopnost zabránit okamžité reakci na impuls nebo chaotické jednání při práci.
- **Sociální malaadaptace**, jde o extrémní výkyvy v chování, dítě se chová odlišně od „normy“ a jeho chování je nesrozumitelné pro okolí.

1.7 Diagnostika ADHD

ADHD v sobě obsahuje impulzivitu, hyperaktivitu a nepozornost. Tato porucha se u každého dítěte projevuje jinak, v závislosti na situaci, ve které se nachází. K určení přesné diagnózy je třeba návštěva odborníka, většinou dětského psychiatra. Při určování diagnózy je velmi důležité brát v potaz všechny symptomy, osobnost dítěte, jeho školní výsledky a rodinné a školní prostředí.

Munden a Arcelus (2006) uvádí, že se tato porucha vyskytuje v různém stupni závažnosti. Nejsou vymyšleny žádné testy, které by byly v určování diagnózy vždycky vhodné. U každého dítěte se hyperaktivita, nepozornost a impulzivita projevují jinak, nezanedbatelný vliv má konkrétní situace a podmínky.

Hyperkinetická porucha se může vyskytovat v kombinaci s jinými poruchami, což může velmi ztížit diagnostiku. Může se také stát, že se na poruchu ADHD vůbec nepříjde.

Diagnostikování dítěte je dlouhý a složitý proces různých vyšetření, pozorování a rozhovorů (Drtílková, Šerý, 2007).

Hyperkinetický syndrom diagnostikuje pouze lékař, který spolupracuje s dalšími odborníky (jinak oborově specializovaný lékař, speciální pedagog, sociální pracovník, učitel). Podle Mundena a Arceluse (2006) se lékař bude zajímat o:

- Problémy a symptomy dítěte.
- Období, ve kterém se poprvé problémy objevily a okolnosti, za kterých se tyto problémy vyskytly.
- Zjištění celkové zdravotní anamnézy, úrazů dítěte, poruchy funkčnosti orgánů, psychické problémy.
- Užívání alkoholu nebo nikotinu v těhotenství, průběh porodu.
- Projevy dítěte ve škole, vztahy ve třídě i s učiteli.
- Rodinné prostředí, používání výchovných metod, zdraví rodičů.
- Povaha dítěte, jeho zájmy, způsoby trávení volného času.

Při diagnostikování se využívají validizované dotazníky a škály, které doplňují informace získané lékařem a také slouží pro zhodnocení zavedené terapie.

Paclt (2007) postup diagnostikování dělí na klinickou a testovací část.

- Klinická část probíhá vždy před částí testovací. Do této části se řadí rozhovory s dítětem a rodiči, pozorování dítěte a chronologické hodnocení výkonnosti dítěte (od mateřské školy až po současnost).
- Testová část v sobě zahrnuje testy pozornosti, škály a dotazníky pro rodiče, děti i učitele. Používají se i jiné testy, které se zaměřují na schopnosti, znalosti a dovednosti.

1.8 Problémy související s ADHD

Děti s ADHD mohou trpět i jinými problémy. Paclt (2007) např. uvádí, že tyto děti trpí strabismem více než jejich vrstevníci, mají zhoršenou motoriku. Projevuje se to hlavně při využívání jemné motoriky (např. písemný projev nebo výtvarná činnost). Děti s ADHD mohou trpět poruchou spánku a usínáním. Až 56% dětí s ADHD mají problémy s usínáním a 55% dětí je unavených po probuzení.

Train (2001) se domnívá, že až 70 % dětí s poruchou ADHD může trpět přidruženými problémy. Toto tvrzení více rozvíjí Munden a Arcelus (2006), kteří uvádějí, že velkou část dětí s ADHD postihují specifické poruchy učení, jedná se hlavně o problémy v oblasti čtení a psaní. Tyto děti mohou trpět také dalšími psychickými obtížemi. Až u 60 % dětí se může projevit porucha opozičního vzdorů. Asi 45 % dětí doprovází porucha chování, jedná se hlavně o agresivitu a destruktivní chování. 50 % dětí má emoční problémy a problémy v oblasti sociálních dovedností. Mezi další poruchy, které se mohou objevit, patří deprese, úzkostné poruchy, asociální nebo delikventní chování.

Podrobněji se výskytem přidružených nemocí k ADHD zabývají Drtílková a Šerý (2007), podle nichž se úzkostné poruchy a poruchy nálady u dětí s ADHD objevují poměrně často. Autoři předpokládají, že určitá část úzkostných a depresivních stavů vzniká v důsledku frustrace, kterou tyto děti dost často trpí (jde například o problémy ve škole nebo ve vztazích k druhým). Mezi poruchy chování řadí agresivitu, která sice nepatří k příznakům ADHD, ale velice často ji doprovází. Agresivita může být otevřená (směrem k okolí) nebo skrytá v podobě lhaní nebo krádeží. Dále se u dětí mohou vyskytnout opakující se somatické bolesti hlavy, břicha a zad.

1.9 Prognóza

Pokud se dítěti během jeho života dostane odborná pomoc, má velkou šanci na úspěšný život. Děti s ADHD mají naději, že v dospělosti jejich příznaky úplně vymizí, nebo se zmírní, ale je dost jedinců, kteří se s tímto problémem potýkají i v dospělosti. Podle Drtílkové a Šerého (2007) byla hyperkinetická porucha pokládána za nemoc v dětském věku i přestože se vědělo, že některé příznaky přetrvávají až do dospělosti. Těmto případům ovšem nebyl věnován větší zájem.

U různých autorů se počty jedinců trpících příznaky v dospělosti liší. Munden a Arcelus (2006) se domnívají, že u 30 – 80 % dětí s ADHD se symptomy vyskytují až do dospělosti a že 31 – 66% jedinců se s příznaky v dospělosti potýkají. Paclt (2007) uvádí přetrvávající příznaky ADHD z dětství do dospělosti u 40 – 45 % jedinců. Podle Drtílkové, Šerého (2007) je procentuální zastoupení 30 – 50%. Oproti předešlým autorům tvrdí, že se zastoupení obou pohlaví vyrovnává.

Jak se shoduje Paclt (2007), Munden a Arcelus (2006), v dospělosti je dominantní hlavně porucha pozornosti, přičemž impulzivita a hyperaktivita ubývá.

Drtílková, Šerý (2007) uvádějí, že se příznaky v dětském věku projevují jinak, než v dospělosti. Například hyperaktivita, která je v dětství velmi nápadná, se v dospělosti vykytuje v podobě neklidu, potíží při sedavé práci a rychlé řeči. Největším problémem je pozornost, která může zapříčinit, že je jedinec brán jako nespolehlivý, ztrácí se v konverzaci, zapomíná věci nebo domluvené schůzky. Často přetrvává „z dětství do dospělosti emoční nezralost, emoční labilita, impulzivita a relativně často také zkratkovité jednání“. (Paclt, 2007, s. 123-124)

Train (2001) poukazuje na to, že děti s příznaky hlavně v oblasti nepozornosti mají do budoucna mnohem lepší vyhlídky na uplatnění ve společnosti, než děti s příznaky hyperaktivity a impulzivitu.

2 VZTAHOVÉ PROBLÉMY DĚTÍ S HYPERKINETICKÝM SYNDROMEM

Dětem s ADHD chybí schopnost kritického zhodnocení situace, proto se může stát, že se nechají přemluvit nebo „vyhecovat“ např. k nějakému přestupku. Jsou to děti, které neumí používat vnitřní „stopku“ nebo se poučit z vlastních chyb. Hyperkinetický syndrom způsobuje potíže ve vývoji osobnosti hned v několika oblastech. V této kapitole se zaměřuji na sociální problémy, které tyto děti mohou mít doma, ve škole, nebo při navazování přátelství.

Největší problémy zažívá dítě ve školním věku. Na jeho chování většinou okolí reaguje negativně, ve škole se po něm požaduje poslušnost, musí se soustředit na zadané úkoly a vyžaduje se po něm, aby ovládalo své reakce, všechny tyto požadavky dítě zvládá s velkými obtížemi. To, jak je dítě přijímáno okolím a jak na něj samo reaguje, výrazně ovlivňuje jeho sebepojetí a hodnocení sebe sama. Zkušenosti dítěte, které získá ve vrstevnické skupině, jsou podle Výrosta a Slaměníka (2008) odpovědné za rozvoj osobnosti.

Sebedůvěra je soustava určitých přesvědčení, které o sobě máme. Často vznikají na základě zkušeností a hodnocení okolí (vrstevníci, rodiče, sourozenci). Pokud byly (nebo jsou) zkušenosti dítěte negativní, jeho přesvědčení o sobě bude podobné. Negativní pohled dítěte sama na sebe, tak tvoří nízké sebevědomí, které ovlivňuje celý jeho život (Praško, 2007).

Tyto děti touží po místě ve skupině vrstevníků a po dyadických vztazích. Ovšem porucha ADHD jim tuto potřebu a přání velice komplikuje. Mají problém v navozování a udržování vztahu. Dost často jsou sice třídními „šašky“, většinou to ale dopadá tak, že čím více se snaží upoutat pozornost a získat trvalejší přátelství, tím více jsou odmítáni. Často ve své práci slýchám „spolužáci mě nemají rádi“ nebo „nerozumí mi“. Těmto dětem pomáhá setkání s dětmi se stejnými problémy, protože zjistí, že v tom nejsou sami a že i jiní zažívají podobné pocity, situace, konflikty nebo řeší dost často stejné problémy.

Drtílková a Šerý (2007) se domnívají, že čím jsou projevy ADHD v dětství výraznější, tím horší mohou být poruchy osobnosti v pozdějším životě.

Z pohledu Pokorné (2001) jsou děti s ADHD handicapované nejenom tím, že dosahují určitých výsledků s mnohem větším úsilím, ale je pro ně i mnohem obtížnější řešit nejrůznější sociální situace. Bývají tedy vystavovány větší frustraci než jejich vrstevníci.

2.1 Problémy dětí s ADHD v rodině

Pro rodiče je velmi obtížné vyrovnat se s problémy, které s sebou hyperkinetický syndrom přináší. Rodiče často zkouší všechno možné, jenom aby se chování dítěte zlepšilo (zákazy, odměny). Impulzivita, kterou dítě trpí, vyvolává v rodičích neustále obavy a strach z toho, co by se mu mohlo stát. Není výjimkou, že se dítě například při přechodu cesty zapomene rozhlédnout, nebo udělá, co ho okamžitě napadne, bez toho, aby domýšlel důsledky svého jednání.

Už v ranném dětství se neklid dítěte podepisuje na atmosféře v rodině a to negativně ovlivňuje vztahy do budoucna a vývoj osobnosti dítěte (Drtílková, Šerý, 2007). Na důležitost rodinné atmosféry upozorňuje také Vítková (2004), ta by měla být podporující a spolupracující, což není vzhledem k poruše ADHD vůbec jednoduché.

Vztahy v rodině mohou být dlouhodobě napjaté. Trpělivost rodičů se po čase vyčerpá. Vzhledem k tomu, že je tento syndrom částečně dědičný, mohou se s hyperaktivitou potýkat i sami rodiče. Od rodičů našich klientů často slyším „on je úplně stejný, jako já, když jsem byl v tomhle věku“. Rodiče musí věnovat více času dítěti, tím pádem mají méně volného času pro sebe, mohou být frustrováni, což se zpětně projevuje ve vztahu k dítěti.

Hyperkinetický syndrom ovlivňuje také vztahy mezi sourozenci. Dítě má problém zažít úspěch a být v něčem dobré, hlavně v případě, kdy má „úspěšnějšího sourozence“ (je mu dáván za vzor, jako ten lepší, hodný...), tím se stupňuje sourozenecká rivalita a celkově se zhoršuje klima v rodině. Dítě s ADHD může být ke svému sourozenci schválně zlomyslné, dělat naschvály, být agresivní.

Rodiče se mohou dostat do stádia, kdy se obviňují, že výchovu nezvládli. K tomuto pocitu může přispět i okolí, které často problémy děti nechápe a vinu svaluje na výchovu. Když rodiče začnou pozorovat své dítě v kolektivu jiných dětí a začnou je srovnávat, zjistí, že se jejich dítě odlišuje. Dítě s ADHD bývá živější, roztržitější, méně motoricky zdatné, nevydrží dlouho u žádné hračky, případně ji rozebírá nebo ničí.

Munden a Arcelus (2006) uvádějí, že se u rodičů může objevit pocit neschopnosti, často mívají dojem, že se jich okolí začíná stranit a že je chování jejich dítěte vyčleňuje ze společenského života. Kirbyová (2008) popisuje některé z pocitů, které mohou rodiče zažívat. Jedná se o pocit zoufalství, vzteku (proč zrovna naše dítě), viny nebo osamocení.

2.2 Problémy dětí s ADHD ve škole

Kirbyová (2000) uvádí, že u dítěte ve věku 5-6 let je už pozornost utvrzena a tudíž dítě při nástupu do školy nemá problémy sedět a poslouchat ve vyučovací hodině, ale pro děti s ADHD toto neplatí.

Podle vývojové teorie E. Eriksona prochází dítě v období od 6 do 12 let latentním stádiem, ve kterém by se mělo naučit dosahovat svých cílů vlastním úsilím, učí se zvládat úkoly a získávat nejrůznější dovednosti. Je to období, kdy se dostává z bezpečného vnitřního prostoru v rodině do vnějšího prostředí (školy), kde dochází ke srovnávání a hodnocení. Každé dítě potřebuje zažít pocit úspěchu a získat si úctu okolí. Podle Fontany (2003) vede řada neúspěchů v tomto vývojovém období k pocitu méněcennosti a ztrátě vlastní autonomie. Pokud se dítěti nepodaří zvládnout vývojové úkoly daného období, jejich zvládnutí se přesouvá do období dalšího.

Nejtěžším obdobím pro všechny děti bývá období školní docházky a pro ty trpící hyperkinetickým syndromem, je toto období ještě složitější. Před nástupem do školy si okolí dítěte může myslet, že je jenom živější než jiné děti. Naplno se problém ukáže až s nástupem do školy. Učitelé o této problematice bývají většinou málo informovaní a dítě berou jako nevychované. Často mezi třídními učiteli a rodiči vznikají konflikty, objevuje se požadavek učitele „dělejte už s tím dítětem něco“. Konflikty se zmírní s příchodem odborné diagnózy a pojmenováním problému.

Podle Langmeiera a Krejčířové (2006) je dítě ve školním období schopné lépe vůlí ovládat emoční reakce nebo impuls k reakci a jednat záměrně a plánovitě, ale dítě s ADHD tuto schopnost k ovládnutí reakcí nemá tak dobře vyvinutou. Reaguje na jakýkoliv impuls a díky tomu se dostává do konfliktu s okolím častěji než děti stejného věku bez ADHD.

Pokud se dítěti ve škole nedaří, dostává negativní odezvu hned dvakrát a to ve škole i doma. Je důležité najít dítěti oblast, ve které se mu daří a dostává pozitivní hodnocení. Pokud tomu tak není, může hrozit, že se dítě bude seberealizovat v problémových aktivitách (Dr-tílková, Šerý, 2007).

Pactl (2007) dává do souvislosti školní úspěšnost a adaptaci s dalšími nezdary v budoucím životě. Říká, že úspěšnost a adaptace je velmi důležitá pro zdravé sebehodnocení, rozvoj osobnosti a další uplatnění v životě. Podle Vágnerové (2004) je potřeba uspět a být pozi-

tivně hodnocen významné pro každé dítě. Úspěchy posilují důvěru v sebe sama, neúspěchy ji naopak sráží. U dětí s hyperkinetickým syndromem hrozí vznik pocitů méněcennosti.¹

Ve školním věku výrazně stoupá vliv dětské skupiny. Pobyť v kolektivu dětí dává příležitost k integraci. Ve vrstevnické skupině se učí sociálnímu chování jako je spolupráce nebo pomoc druhým, učí se schopnostem sociálního porozumění. Chování dětí s poruchou ADHD je ale nápadné a komunikaci s okolím stěžuje.

Impulzivní děti jsou často skupinou odmítané. Děti s ADHD nedokáží potlačit emoční reakci tak dobře, jako děti, které ADHD netrpí. Nejsou schopny tak dobře regulovat a kontrolovat své reakce. Umění ovládat své emoce má velký vliv na úspěšnost dítěte v sociální integraci mezi ostatní děti a i při zvládnání školních požadavků.

3 MOŽNOSTI INTERVENCE

Na zmírnění příznaků ADHD se používá jak farmakologická léčba, tak různé druhy terapií. Můžou se buď vzájemně doplňovat, nebo používat odděleně, ale lepších výsledků je dosaženo při kombinování těchto metod. Do terapie jsou zapojovány nejenom děti, ale i jejich rodiče nebo nejbližší okolí. „*Jednoznačně se ukazuje, že k maximálnímu zlepšení je nutno kombinovat medikaci, psychoterapii, práci s rodinou, instruktáž učitelů a sociální opatření.*“ (Drtílková, Šerý, 2007, s. 181)

Paclt (2007) uvádí, že základem pro psychoterapeutickou a psychosociální pomoc je co nejlepší diagnostika jedince, která se snaží co nejlépe vyhodnotit všechny příznaky, pozorované jak u samotného dítěte, tak v komentářích rodičů.

3.1 Kognitivně behaviorální terapie

Paclt (2007) rozděluje tuto terapii do 5 kategorií, a to:

- **Kognitivně behaviorální intervence zaměřena na dítě s ADHD** – je to individuální práce, při které se pravidelně schází terapeut s dítětem. Terapeut se snaží naučit dítě žádanému chování pomocí hraní rolí, nebo prostřednictvím modelových situací, ve kterých se dítě v tomto chování procvičuje a tím se je učí zvládat.
- **Klinická behaviorální terapie, která se zaměřuje na rodiče a učitele** – jak uvádí Barkley, Cummingsham a kol. (In Paclt, 2007), rodiče se nejdříve věnují studiu literatury o poruše ADHD a na to navazují sezení, při kterých se probírají možné přístupy k dítěti.
- **Intenzivní behaviorální léčba** – jedná se o 8 týdenní program, který využívá skupinovou terapii.
- **Kombinaci behaviorální a farmakologické léčby**
- **Přímý management jednotlivých případů ADHD** - zaměřuje se na dítě, rodiče i učitele v konkrétní problémové situaci dítěte v určitém prostředí.

Kognitivně behaviorální terapie se podle Drtílkové, Šerého (2007) snaží chování dítěte nasměrovat správným směrem a pracovat s postoji dítěte k sobě a k druhým. Zaměřuje se na konkrétní problémy a jejich zvládnutí. Pokud na nevhodné chování dostává dítě pozitivní ohlasy, je obtížné chování změnit. Je třeba najít takové řešení, které dítěti přinese něco po-

zitivního a bude dítě motivovat k udržení nově naučeného chování. Autoři upozorňují na to, že se nedají ovlivnit všechny příznaky, protože některé jsou biologicky podmíněné. V terapii jde o změnu určitého chování na jiné. „*Dítě se učí uvědomit si své nežádoucí chování, pojmenovat je a nacvičit si žádoucí chování.*“ (Drtílková, Šerý, 2007, s. 179) Důraz je kladen na to, aby za špatné nebo nevhodné bylo označeno chování dítěte a ne dítě samotné.

3.2 Farmakoterapie

V publikaci Mundena a Arceluse (2006) se můžeme dočíst, že farmakoterapie se používá u dětí se středně těžkou a těžkou poruchou. Užívání léku pomáhá při změně v chování a v oslabení symptomů, napomáhá dítěti při učení a myšlení nebo ve vztazích v okolí.

V České republice je nejpoužívanějším lékem Ritalin, proto mu budu v následujícím odstavci věnovat větší pozornost.

Munden a Arcelus (2006) popisují Ritalin jako prostředek ke zvýšení rozsahu pozornosti a snížení hyperaktivity a impulzivity. Děti jsou schopny pod vlivem Ritalinu lépe ovládat impulzy a reagovat. Díky lepší soustředěnosti dělají méně chyb, jsou schopné lépe pracovat a komunikovat s okolím. Postupem času by se mělo ukázat zlepšení ve škole. Atkinsonová a kolektiv (2003) uvádí, že ke zlepšení dochází u 60 – 90 % dětí.

Stanovit množství léku, které má dítě užívat, není jednoduché, protože u každého může žádoucí účinky vyvolat jiné množství stimulantu. Závisí na individualitě každého dítěte a rozsahu poruchy. Ritalin nemá jenom pozitivní účinky, ale mohou se objevit i účinky vedlejší, mezi které nejčastěji patří nespavost a nechutenství, zřídka se mohou objevit tiky, nervozita nebo deprese. Drtílková, Šerý (2007) uvádějí ještě jako vedlejší účinky negativní vliv stimulantu v růstové oblasti a úbytek váhy, nicméně Munden a Arcelus (2006) ve své publikaci předkládají názory jiných autorů, kteří problém s růstem připisují spíše celkové opožděnosti dítěte a uvádí, že se nepodařilo prokázat souvislost s užíváním léku.

Drtílková, Šerý (2007) připisují farmakologické léčbě pozitivní výsledky ve všech oblastech, při kterých má dítě s ADHD problémy. Zlepšuje se celkové klima v rodině, zmírňují se stresové situace a pozitivní změny jsou i v komunikaci dítěte s okolím.

Většina autorů věnujících se farmakologické léčbě u jedinců s ADHD upozorňuje na přísnou kontrolu při předepisování léku. Ritalin patří do skupiny psychotropních a omamných látek a hrozí možné zneužití léku.

Drtílková a Šerý (2007) popisují příznivé účinky léku na jedince s ADHD, ale nedoporučují tento lék užívat u předškolních dětí, z důvodu nedostatečného ověření bezpečnosti a účinnosti v této věkové kategorii.

Přestože je Ritalin nejrozšířenějším a nejpoužívanějším lékem, je možné využít i jiná farmaka. V rámci jednoduchého a přehledného popisu dalších přípravků uvádím klasifikaci z publikace Munden a Arcelus (2006):

- **Dexadrin**, jehož účinky (i ty vedlejší) jsou velmi podobné Ritalinu. Používá se u dětí, které na Ritalin nereagují. Jeho hlavní nevýhodou je finanční náročnost
- **Tricyklická antidepressiva**: jejich účinky nejsou tak efektivní, jakou u stimulancia. Jejich hlavní nevýhodou jsou sedativní účinky, které nepomáhají v procesu učení.
- **Antipsychotická léčba** je méně účinná a moc se nepoužívá.
- **Antihypertenziva**, např. Clomidin je účinný, když dítě trpí tiky.

3.3 Alternativní léčba

Drtílková a Šerý (2007) se zmiňují o možnostech alternativní léčby, která ovšem nestojí na ověřených vědeckých podkladech, její účinky se většinou nepotvrdily a ke zlepšení problému došlo jenom u velmi malé skupiny dětí. Mezi alternativní léčbu například zařazují eliminační diety, rostlinou léčbu, masáže nebo EEG biofeedback.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 ÚVOD K PRAKTICKÉ ČÁSTI

Třetím rokem pracuji s hyperaktivními dětmi v sociálně psychologické podpůrné skupině, kde řešíme jejich každodenní problémy způsobené poruchou ADHD a děláme s nimi nácviky nejrůznějších situací, se kterými se běžně setkávají.

Za tu dobu, co s nimi pracuji, se ukázalo, že mají velké problémy hlavně v prostředí školní třídy. Rodiče se často obávají, jak si jejich dítě stojí v kolektivu, mají strach, že je kolektiv nepřijímá a často se setkávají i s nepochopením ze strany třídních učitelů. Protože znám konkrétní situaci jednotlivých dětí ze skupiny, rozhodla jsem, že provedu sociometrii v jednotlivých třídách, a zjistím, jakou pozici mají v kolektivu. Na zjištěné údaje by se dalo navázat další prací se třídou i s pedagogy. Můj výzkum byl zajímavý i pro samotné učitele, protože jim umožnil lépe pochopit vztahy mezi dětmi ve třídě. Díky zmapování této situace, budu moci i já lépe a účelněji pracovat s těmito dětmi ve skupině. Pomoc bude nabídnuta i třídnímu učiteli a to buď v podobě intervencí v samotné třídě, zaměřená na zlepšení vztahů, nebo pedagogickým pracovníkům pro získání nadhledu na danou problematiku.

Pro svůj výzkum jsem si zvolila kvalitativní přístup, protože mi nejlépe umožňuje nahlédnout do daného problému.

4.1 Sociometrie

Sociometrické šetření používáme pro zmapování vztahů a postojů ve skupině, kde se její členové znají. Zakladatelem sociometrie je americký psychiatr Jacob Levy Moreno, jehož původní verze byla mnohokrát upravována.

Sociometrie je nám schopna ukázat vztahy mezi členy skupiny, jak jsou si blízcí, jejich sympatie nebo antipatie. Jsme schopni z ní vyvodit, kdo je „vůdcem“ skupiny, kdo je v izolaci nebo odmítán.

4.1.1 Sociometrická technika Longa a Jonesové

Jak uvádí Musil (2003 a 2006), L-J sociometrická technika se snaží být více exaktní, oproti původní Morenově sociometrii. Do své techniky zavádějí stabilní kritéria. Long a Jonesová rozvinuli Campbellovou domněnku, že by jednotlivé výběry měly být váženy, tzn. že první volba má větší váhu než 5. Jednotlivým výběrům je připisován určitý stanovený skóre (váha). Sociometrická technika Longa a Jonesové je zaměřená na psychologický aspekt proží-

vání jedince, který je začleněn do sociální skupiny. Je to metoda exaktní, která je nástrojem pro vědecké poznání sociální reality.

4.2 Cíl výzkumu

V mé praktické části zjišťuji vztahy dětí s poruchou ADHD v prostředí školní třídy pomocí sociometrické techniky. Výsledky výzkumu jsou srovnávány s ratingem posouzení stupně oblíbenosti žáků pedagogy. Hodnotím, jaké má jedinec s ADHD vztahy ve třídě a jak tyto vztahy vnímá třídní učitel. Pro dokreslení celkové situace zkoumaných dětí, jsou použity tři konkrétní kasuistiky, které vypovídají o problémech, se kterými se tyto děti potýkají.

4.2.1 Další použité metody

- **Rating stupně oblíbenosti žáků třídními pedagogy** – jedná se o posouzení oblíbenosti žáků ve třídě. Toto šetření bylo provedeno pomocí jednoduché ratingové škály. Ta obsahuje pětibodovou stupnici oblíbenosti. V jednotlivých stupnicích je také rozlišena intenzita oblíbenosti.

rating stupně oblíbenosti žáků pedagogy									
	+			→			-		
1 velmi oblíbený									
2 oblíbený									
3 průměrně oblíbený									
4 neoblíbený									
5 zcela neoblíbený									

4.2.2 Výzkumná otázka

Jaké je postavení dítěte s poruchou ADHD v třídním kolektivu? Jaká je spolupráce mezi spolužáky a hyperaktivním dítětem?

4.3 Výzkumný soubor a metoda jeho výběru

Základním souborem jsou 5. třídy ZŠ s hyperaktivním jedincem. Byl proveden záměrný výběr tří chlapců ze sociálně - psychologické podpůrné skupiny, kteří se shodují věkem a

místem bydliště ve Zlíně. Po domluvě s rodiči a získání souhlasu o provedení sociometrie, byli nakontaktováni jejich třídní učitelé.

4.4 Metody získávání dat

Pro zpracování výzkumné části jsem zvolila kvalitativní přístup. Ke sběru dat jsem použila sociometrickou metodu, která nejlépe odpovídá potřebám výzkumu.

Konstrukce sociometrické metody:

- **Sféra výběru** – před provedením L-J sociometrické techniky ve třídě, byli žáci informováni o provádění výběru jen ve vlastní třídě.
- **Počet výběrů** – maximální počet výběrů byl stanoven na 3, minimální na 1 výběr
- **Druh výběrů** – použití pouze pozitivních voleb
- **Intenzita výběrů** – seřazení výběrů podle intenzity od 1. – 3.
- **Počet a druh výběrových kritérií** – stanoveny tři výběrová kritéria (VK):
  1. Výběrové kritérium reálné a esenciální – výběr tří spolužáků, které mám nejraději.
  2. Výběrové kritérium reálné – výběr tří spolužáků, se kterými nejraději spolupracuji.
  3. Výběrové kritérium reálné – výběr tří spolužáků, které bych požádal o pomoc.

Záznam výsledků administrace

- Výběrové kritéria jsou uváděny do sociometrické matice
- Pro přehlednost rozložení pozitivních sociometrických voleb jsou použité hierarchické sociogramy a terčový L-J sociogram
- Kvantitativně za pomoci indexů koheze a koherence a Spearmanova koeficientu pořadové korelace.

Koheze – charakteristika sociálních pout a vazeb členů (vzájemnost, sounáležitost).

Koherence – skupinová soudržnost (kompaktnost) ve skupině.

Spearmanův koeficient pořadové korelace – jedná se o číslo, které udává statistickou závislost (tzv. korelaci) mezi dvěma výběrovými kritérii. Musil (2003), jde o výpočet průměrných pořadí sociometrických statusů šetřených jedinců, které jsou získány pomocí administrace jednotlivých kritérií sociometrického výběru. Provádím srovnání všech výběrových kritérií a ratingu stupně oblíbenosti žáků pedagogy se sociometrickými kritérii.

4.5 Průběh výzkumu

1. Vytvoření sociometrického testu za pomoci dotazníku. Požadavkem na dotazník byla jednoduchost a jasná srozumitelnost. Byly použity 3 otázky, ke kterým jedinci psali preferované osoby ze třídy. Dotazník je potřeba mít od každého respondenta podepsaný, aby bylo možné data zpracovat a vyhodnotit. Při každém provedeném měření bylo respondentům zdůrazněno, že i přesto, že musí jednotlivé dotazníky podepsat, bude prováděné šetření anonymní, tzn. že se nikdo nedozví, kdo koho volil. Instrukce k dotazníku byly dětem sdělovány ústně.
2. Zanesení získaných dat do sociometrické matice. Respondenti byli seřazeni podle abecedy a byli jim přiděleny kódy. Matice obsahuje sloupce a řady s kódy, do kterých se číselně zanáší provedené výběry. Ve sloupcích tak získáme obdržené výběry u jednotlivých dětí. Spodní část tabulky obsahuje celkový počet výběru, které se dále přepočítávají na skór a to podle následujícího kritéria.

Výběr	Stanovený skór
První	3 body
Druhý	2 body
Třetí	1 body
Žádný	0 bodů

3. Vypracování hierarchických sociogramů podle získaného skóre. Jde o grafické zobrazování vztahů ve třídě. V tomto sociogramu jsou uváděné jednotlivé volby pomocí šipek (→ pro jednosměrný výběr, ↔ pro vzájemný výběr), šipky jsou zanášeny také podle intenzity výběru (při prvním výběru je šipka viditelně silnější). Hierarchický sociogram byl použit pro lepší profilový náhled rozložení pozitivních sociometrických voleb, terčový L-J sociogram ukazuje vysílané a přijímané volby šetřeného dí-

těte. Jedinci jsou v sociogramech uváděny pod čísla, dívky mají číslo v kolečku, chlapci v trojúhelníku.

4. Kvantifikace získaných dat pomocí indexu koheze (spojitosti) a indexu koherence (soudržnosti), Spearmanův koeficient pořadové korelace (statistická závislost).

Vzorce pro výpočty:

▪ Index koheze:

$$K = \text{suma}V / ((N \cdot D)/2)$$

V = vzájemné volby

D = 3 (povolený počet SM výběrů)

▪ Index koherence:

$$KH = (\text{suma}V \cdot q) / (\text{suma}J \cdot p)$$

J = jednostranné volby

$$p = d / (N - 1)$$

N = počet jedinců ve třídě

$$q = 1 - p$$

▪ Spearmanův korelační koeficient:

$$\text{Rho} = 1 - (6 \cdot \Sigma (D \cdot D)) / n ((n \cdot n) - 1)$$

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

5.1 Sociometrický výzkum ve třídě V. A (Pavel)

5.1.1 Kasuistika

Pavel se narodil v roce 1999. Momentálně chodí do 5. třídy základní školy. Narodil se předčasně v 32. týdnu těhotenství. Po rozvodu žije s matkou, jeho starší bratr žije na vlastní přání s otcem a jeho družkou. Vztahy mezi rodiči nejsou dobré. Otec „navádí“ Pavla proti matce, nepřeje si, aby docházel k psychiatrovi a bral léky. Negativně ho ovlivňuje v postoji k matce.

Matka naši poradnu kontaktovala na doporučení psychiatra. Kvůli problémům ve škole (konflikty se spolužáky, vykřikování, nesoustředěnost, špatný prospěch...) byl chlapec vyšetřen v PPP. Byl diagnostikován syndrom ADHD. Třídní učitelka navrhla matce změnu školy. Matka se cítila bezradná, doma ke konfliktům nedocházelo a problémy neměl ani mimo školu s kamarády. Po zavedení medikace došlo ke zlepšení problémů a po změně třídní učitelky se konflikty se školou uklidnily.

Občas dojde ke zhoršení projevů ADHD a k epizodické enuréze, zřejmě to má souvislost i s rodinnou situací (konfliktní chování otce, který se snaží Pavla přesvědčit, aby odešel od matky k němu).

Škola ho celkem baví. Říká, že kamarády ve škole má, občas se perou a „vyvádí“. Při práci je potřeba často střídat činnosti, protože dlouho neudrží pozornost. Rád poučuje v oblastech, ve kterých se cítí jistý. Ve škole si docela rozumí s holkama. S kamarády ze třídy chodí občas po škole ven. Ve škole má občas problémy s neadekvátními reakcemi, je bojácný a poměrně často se uráží kvůli maličkostem, ale pokud mu to situace dovolí, rád druhým pomůže.

Ze symptomů už není v popředí hyperaktivita, ale porucha pozornosti a impulzivita. Díky deficitu pozornosti není schopen plně využít své rozumové schopnosti. Byla u něj zjištěna i specifická porucha učení (dyslexie a dysgrafie), což limituje jeho školní výkony.

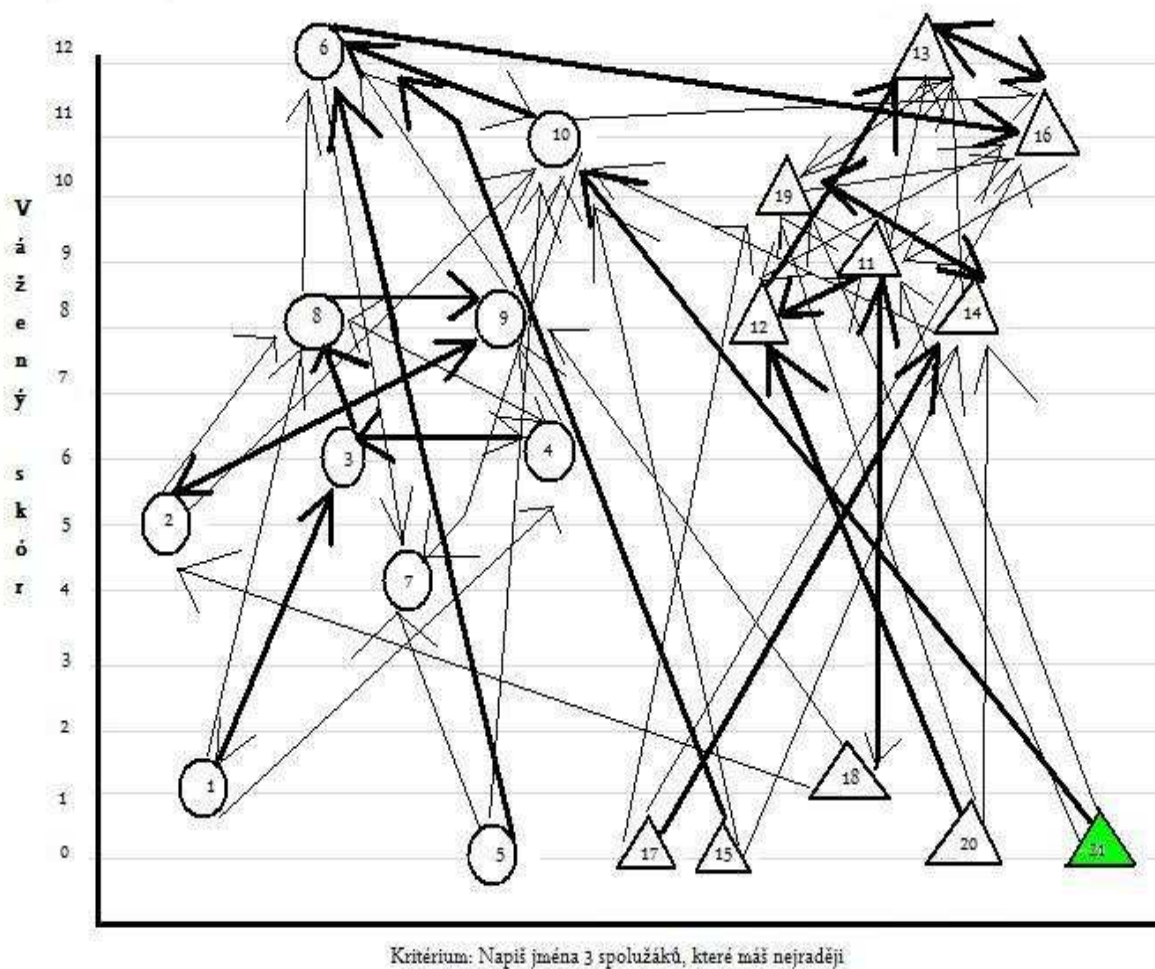
5.1.2 Výběrové kritérium 1

Napiš jména 3 spolužáků, které máš nejraději

Tabulka 1. Sociometrická matice

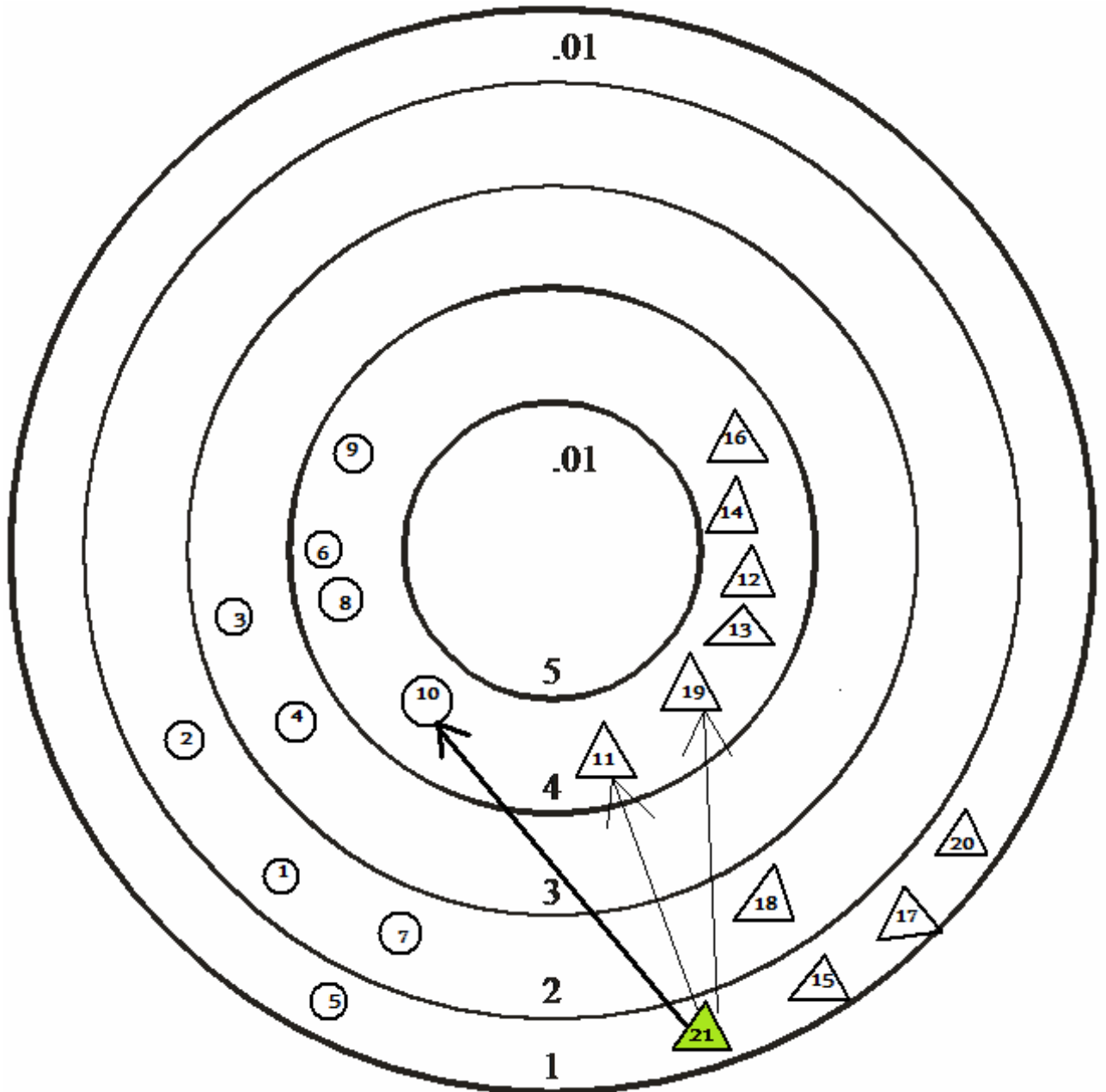
jméno	Volby																					
	SMk: Napiš jména 3 spolužáků, které máš nejraději																					
	C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
A	1	-		1	2				3													
B	2		-						2	1	3											
C	3	3		-	2				1													
D	4			1	-				2	3												
E	5					-	1	3			2											
F	6						-	2			3						1					
G	7							-														
H	8				2		3		-	1												
CH	9		1				2			-	3											
I	10						1	3			-						2					
J	11											-	1	2						3		
K	12											2	-	1			3					
L	13											3		-			1				2	
M	14										3			2	-						1	
N	15						1				2				3	-						
O	16											3	2	1			-					
P	17														1		3	-			2	
Q	18		2							3		1								-		
R	19													2	1		3				-	
S	20												1		3						2	-
T (Pavel)	21										1	2									3	-
Zvolen		1	2	2	3	0	5	3	4	4	7	5	3	5	4	0	6	0	1	5	0	0
Vážený skór		1	5	6	6	0	12	4	8	8	11	9	8	12	8	0	11	0	1	10	0	0
Pořadí		15,5	13	11,5	11,5	19	1,5	14	8,5	8,5	3,5	6	8,5	1,5	8,5	19	3,5	19	15,5	5	19	19

Obrázek 1. Hierarchický sociogram

Komentář:

Hierarchický sociogram znázorňuje všechny pozitivní volby jednotlivců v kolektivu. Ve třetí a čtvrté zóně se umístilo 57 % třídy. Ve třídě je v zóně jedna umístěno 5 žáků, což je 24% třídy. Při bližším pohledu na hierarchický sociogram zjistíme, že celá větší polovina chlapců (54%) se pohybuje v zóně 4 a vzájemně se volí. Dívky a chlapci se vzájemně volí, přičemž chlapci k dívkám vysílají voleb více. Moje pozornost je zaměřena na číslo 21., což je zkoumaný jedinec Pavel. Pro lepší orientaci jsem použila Terčový L-J sociogram (obrázek 2.) s umístěním Pavla a jeho pozitivních voleb. V terčové pětizonální osnově L – J sociogramu je uvedeno rozmístění všech žáků ve třídě, ale přijímané a vysílané volby jsou uvedeny pouze u zkoumaného jedince (z důvodů přehlednosti). Jak ze sociogramu vyplývá, Pavel sice vysílá pozitivní volby, ale sám neobdržel žádnou pozitivní volbu a je tedy ignorovanou osobou, stejně jako jeho 3 spolužáci a 1 spolužačka.

Obrázek 2. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk1)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 2. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	10 / 11 = 21	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	12	Index koheze	0,381
Jednostranných výběrů	34	Index koherence	2

5.1.3 Výběrové kritérium 2

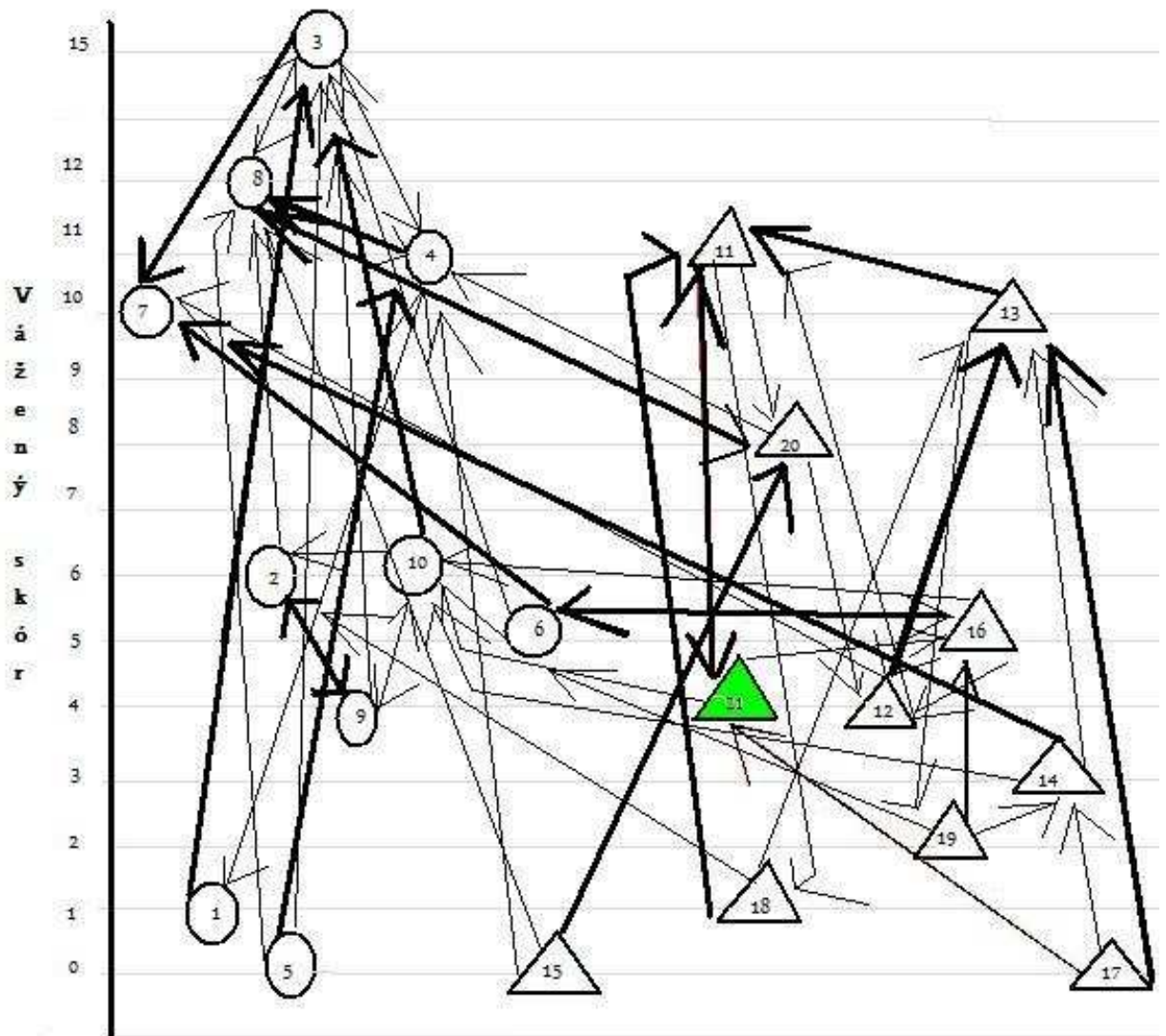
Napiš jména 3 spolužáků, se kterými nejraději spolupracuješ

Tabulka 3. Sociometrická matice

jméno	Volby																					
	SMk: Napiš jména 3 spolužáků, se kterými nejraději spolupracuješ																					
	C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
A	1	-		1	2																	
B	2		-						2	1												
C	3			-	2			1	3													
D	4	3		2	-				1													
E	5			2	1	-			3													
F	6			2			-	1								3						
G	7							-														
H	8			2	3				-												1	
CH	9		1	3						-	2											
I	10		2	1						3	-											
J	11											-						3		2	1	
K	12							3				2	-	1								
L	13											1	3	-							2	
M	14							1			3			2	-							
N	15				3				2							-					1	
O	16						1				3		2				-					
P	17												1	2				-				3
Q	18		3									1	2							-		
R	19						2							3		1					-	
S	20				2				1				3									-
T (Pavel)	21										2	1					3					-
Zvolen		1	3	7	6	0	2	4	6	2	4	4	3	4	2	0	3	0	1	1	3	2
Vážený skór		1	6	15	11	0	5	10	12	4	6	11	4	10	3	0	5	0	1	2	8	4
Pořadí		17,5	8,5	1	3,5	20	10,5	5,5	2	13	8,5	3,5	13	5,5	15	20	10,5	20	17,5	16	7	13

Obrázek 3. Hierarchický sociogram

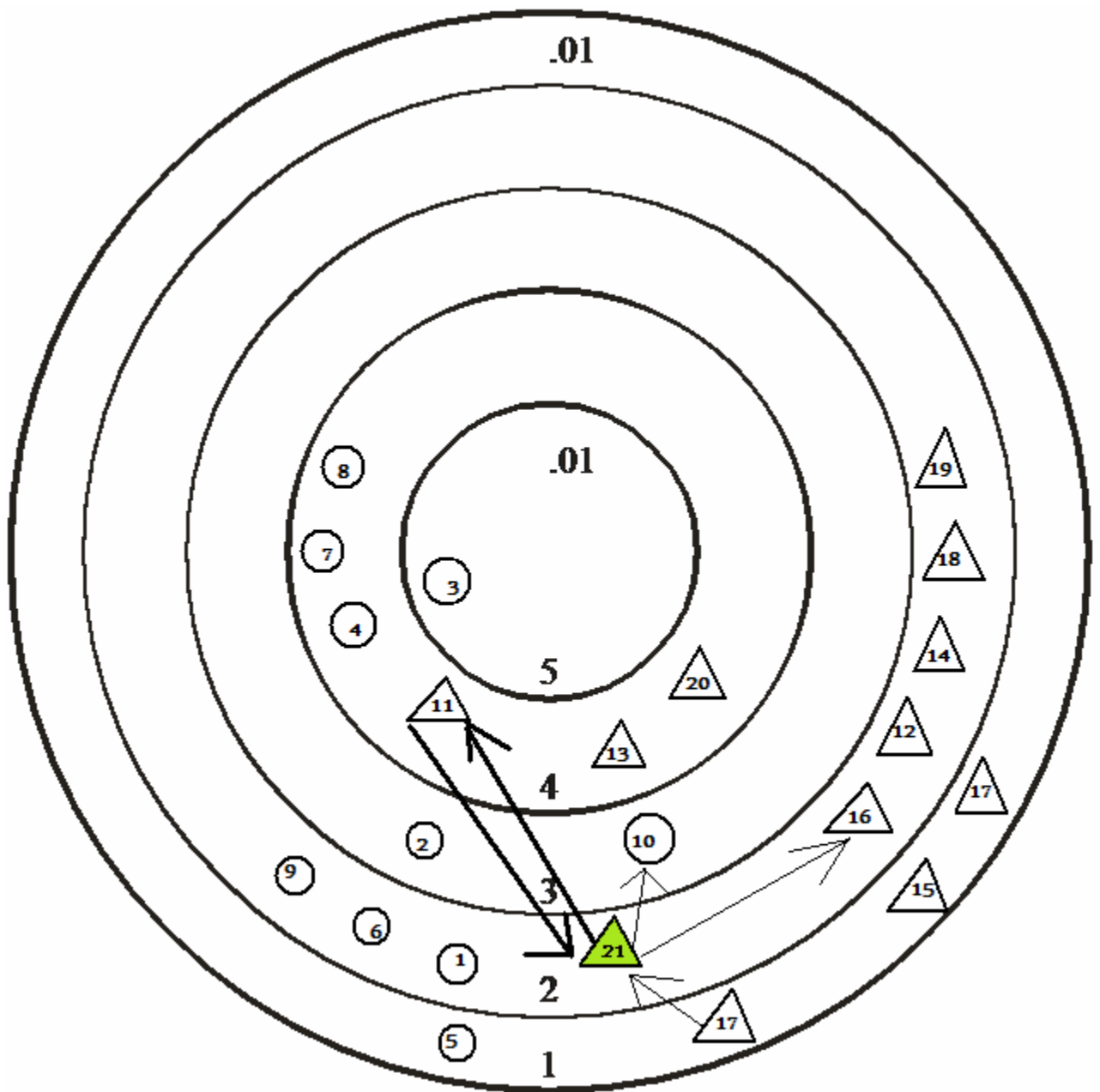

Kritérium: Janpíš jména 3 spolužáků, se kterými nejraději spolupracuješ

Kometář:

V tomto kritériu je rozmístění chlapců překvapující ve srovnání s předešlým šetřením. V zóně první a druhé je umístěno 86% chlapců. Vzájemné volby mezi dívkami a chlapci tady jsou, ale stejně jako v prvním šetření, je o spolupráci mnohem větší zájem ze strany chlapců. Při kritériu, která se týká spolupráce, stojí Pavel v hierarchickém sociogram na lepší pozici než v kritériu prvním. Obdržel dvě pozitivní volby a to jednu třetí a jednu první volbu od nejvýše postaveného chlapce, kterou opětoval také první volbou. Tím se dostal na 13. pozici z celkového počtu 21. pozic ve třídě.

Obrázek 4. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk2)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 4. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	10 / 11 = 21	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	10	Index koheze	0,317
Jednostranných výběrů	36	Index koherence	1,57

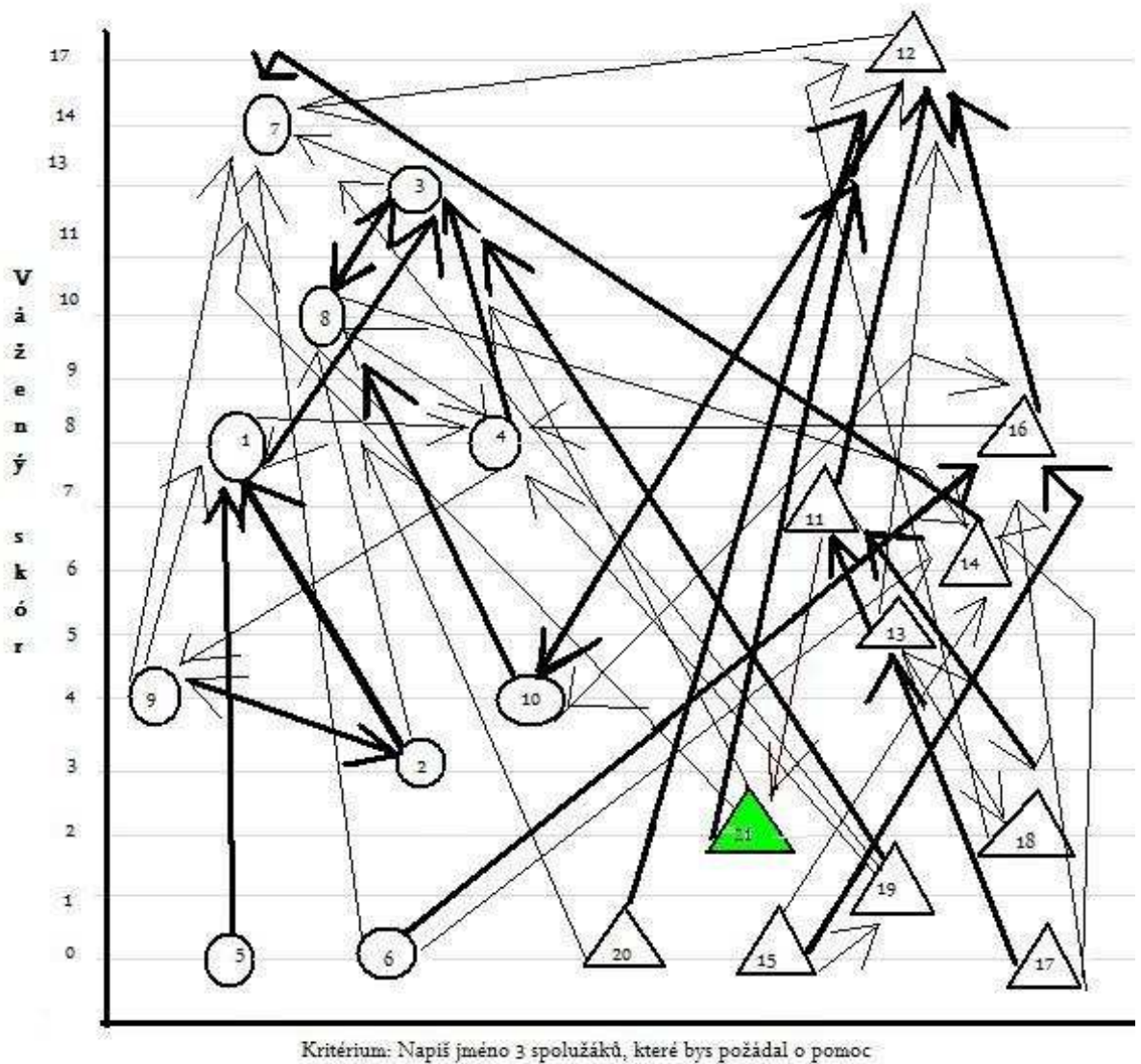
5.1.4 Výběrové kritérium 3

Napiš jména 3 spolužáků, které bys požádal o pomoc

Tabulka 5. Sociometrická matice

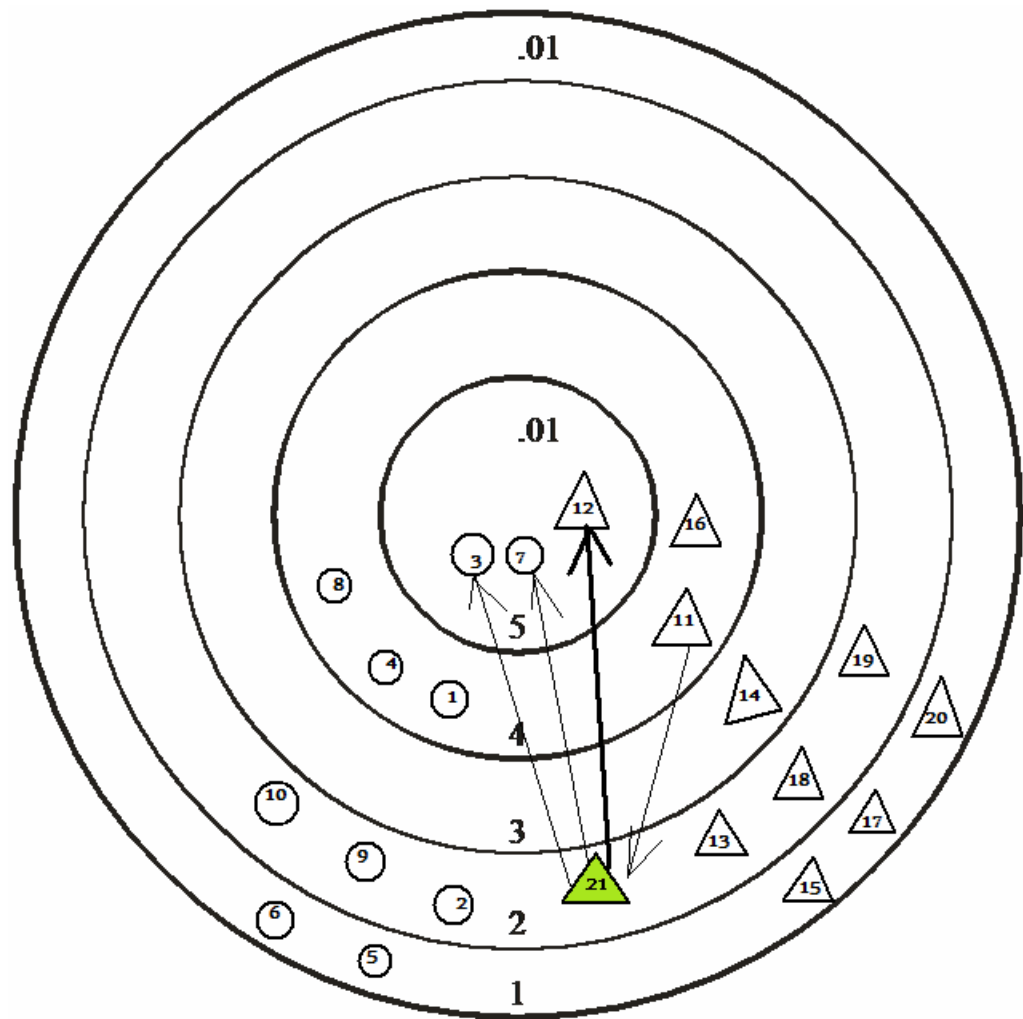
jméno	Volby																					
	SMk: Napiš jména 3 spolužáků, které bys požádal o pomoc																					
	C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
A	1	-		1	2																	
B	2	1	-						3	2												
C	3	3		-				2	1													
D	4			1	-				3	2												
E	5	1				-																
F	6						-	2							3		1					
G	7							-														
H	8			1	2				-						3							
CH	9	3	1					2		-												
I	10								1		-		2				3					
J	11											-	1						3			2
K	12							2			1	3	-									
L	13										1	2	-						3			
M	14							1						-								
N	15													2	-	1				3		
O	16				2						3	1				-						
P	17												1	2		3	-					
Q	18										1	3	2							-		
R	19			1	2			3													-	
S	20								2			1										-
T (Pavel)	21			3				2				1										-
Zvolen		4	1	5	4	0	0	7	5	2	2	3	7	2	4	0	4	0	2	1	0	1
Vážený skór		8	3	13	8	0	0	14	10	4	4	7	17	5	6	0	8	0	2	1	0	2
Pořadí		6	13	3	6	19	19	2	4	11,5	11,5	8	1	10	9	19	6	19	14,5	16	19	14,5

Obrázek 5. Hierarchický sociogram

Komentář:

Při použití třetího kritéria získal Pavel jednu druhou pozitivní volbu. Jeho umístění je sice v nižších polohách hierarchického sociogramu, ale jeho celkové pořadí ve třídě je na 14,5 místě z 21. U terčového diagramu (obrázek 6) můžeme lépe vidět vysílané a přijímané volby. Zajímavým zjištěním je, že jeho 2. a 3. volba patří nejvýše postaveným dívkám, což potvrzuje informace z kasuistiky, že si s dívkami ve třídě rozumí. V tomto kritériu volil všechny nejvýše postavené spolužáky.

Obrázek 6. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk3)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 6. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	10 / 11 = 21	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	8	Index koheze	0,254
Jednostranných výběrů	35	Index koherence	1,3

Tabulka 7. Spearmanův koeficient pořadové korelace

Korelační tabulka				
Výběrové kritérium	SMk1	SMk2	SMk3	SMk4
SMk1	x	0,429 *	0,340	0,968**
SMk2	0,429	x	0,571**	0,456*
SMk3	0,341	0,571	x	0,293
SMk4	0,968	0,456	0,293	x

* hodnota statisticky významná na 5% hladině

** hodnota statisticky významná na 1% hladině

Komentář:

Z šesti korelačních koeficientů v tabulce č. 7 vyjadřují statisticky významnou souvislost celkem čtyři koeficienty, tzn. 2/3. Z toho hodnota dvou koeficientů je statisticky významná na jednocentní hladině a pět na pětiprocentní hladině.

Tabulka 8. Ratingová škála

rating stupně oblíbenosti žáků pedagogy									
	+			→			-		
1 velmi oblíbený	13 1.	6 2.	* **						
2 oblíbený	16 3.	19 4.	11 5.	10 6.	9 7.	8 8.	2 9.		
3 průměrně oblíbený	14 10.	12 11.	4 12.	3 13.	7 14.	1 15.	18 16.	21 17.	20 18.
4 neoblíbený	17 19.	5 20.							
5 zcela neoblíbený	15 21.								

* jedinec

** pořadí

5.1.5 Shrnutí

Po výměně učitelky se Pavlovy problémy ve škole zlepšily. Říká, že si celkem rozumí s děvčaty ze třídy, což potvrdily jeho pozitivní volby, které k nim vysílal ve všech třech uvedených kritériích. V prvních dvou kritériích volil vždy stejnou dívku a stejného chlapce.

V kritérii oblíbenosti ve třídě je sice ignorovanou osobou, ale v kritériu spolupráce a pomoci si vede mnohem lépe. Průměr dosaženého pořadí ze všech tří provedených kritérií ve třídě je 15,5 pořadí z celkového počtu 21. Výsledek je lepší o 1,5 pozice ve srovnání s ratingem učitele, který ho zařadil na celkové 17. místo do kategorie průměrně oblíbený. Sociometrické indexy vnější a vnitřní (index koheze a koherence) jsou ve třídě v normě.

5.2 Sociometrický výzkum ve třídě V. B (Petr)

5.2.1 Kasuistika

Petr se narodil v roce 1998. Momentálně chodí do 5. třídy ZŠ. Chlapec žije v úplné rodině ještě s mladším bratrem. Celá rodina drží hodně při sobě. Otec s matkou mají rozdělené role, kdy matka je přísnější a otec si více hraje s dětmi.

Petr má problémové chování (nezvladatelné afekty hlavně při konfliktních situacích), které se projevuje především ve škole. Dochází k dětskému psychiatrovi, kde mu byl diagnostikován syndrom ADHD. Petr je medikován a je zařazen do sociálně psychologické podpůrné skupiny pro hyperaktivní děti. Při prvním kontaktu působí ostýchavě, ale na kladené otázky odpovídá. Jeví se jako bystrý a zvědavý. O škole říká, že ho moc nebaví. Předměty, které ho baví jsou tělocvik a výtvarná výchova. Paní učitelku popisuje jako „dobrou“, „umí to s ním“. Kamarády ve škole má, baví se spíše s holkama. Některé děti ho schválně provokují a posmívají se mu. On pak na takovou situaci reaguje výbuchem vzteku. Takto konfliktní situace přirovnává k čertu s velkým pytlek, do kterého ho zavře a vezme sebou do pekla.

Trvá na přesném dodržování pravidel a domluvených postupů. Rád pomáhá, je spokojený, když se na něho delegují pravomoci. Pokud není medikován, má tendenci hádat se s ostatními dětmi kvůli maličkostem, „poštuchuje“ je a vrhá se na ně, pokud má pocit, že ho provokují (má velmi krátkou latenci mezi slovní a fyzickou agresí). Je velmi vztahovač-ný. V konfliktní situaci není schopen vnímat okolí a ovládat své chování. Má tendenci na sebe strhávat pozornost a organizovat ostatní. Jsou chvíle, kdy je sám sobě nebezpečný, hrozí riziko úrazu. Zkresleně interpretuje neverbální signály ostatních a hodně věcí vnímá jako ohrožujících. Kromě návštěv skupiny, chodí na individuální hodiny, kde probíhá nácvik zvládání agresivních impulzů a nácvik relaxace. Říká, že se při konfliktu ve škole snaží například počítat do deseti, ale moc to nepomáhá. Rodiče se sice o Petra zajímají, ale ne-daří se spolupráce v oblasti nácviků. Při práci ve škole je potřeba ze strany pedagogů velká tolerance a pochopení pro jeho speciální potřeby.

5.2.2 Výběrové kritérium 1

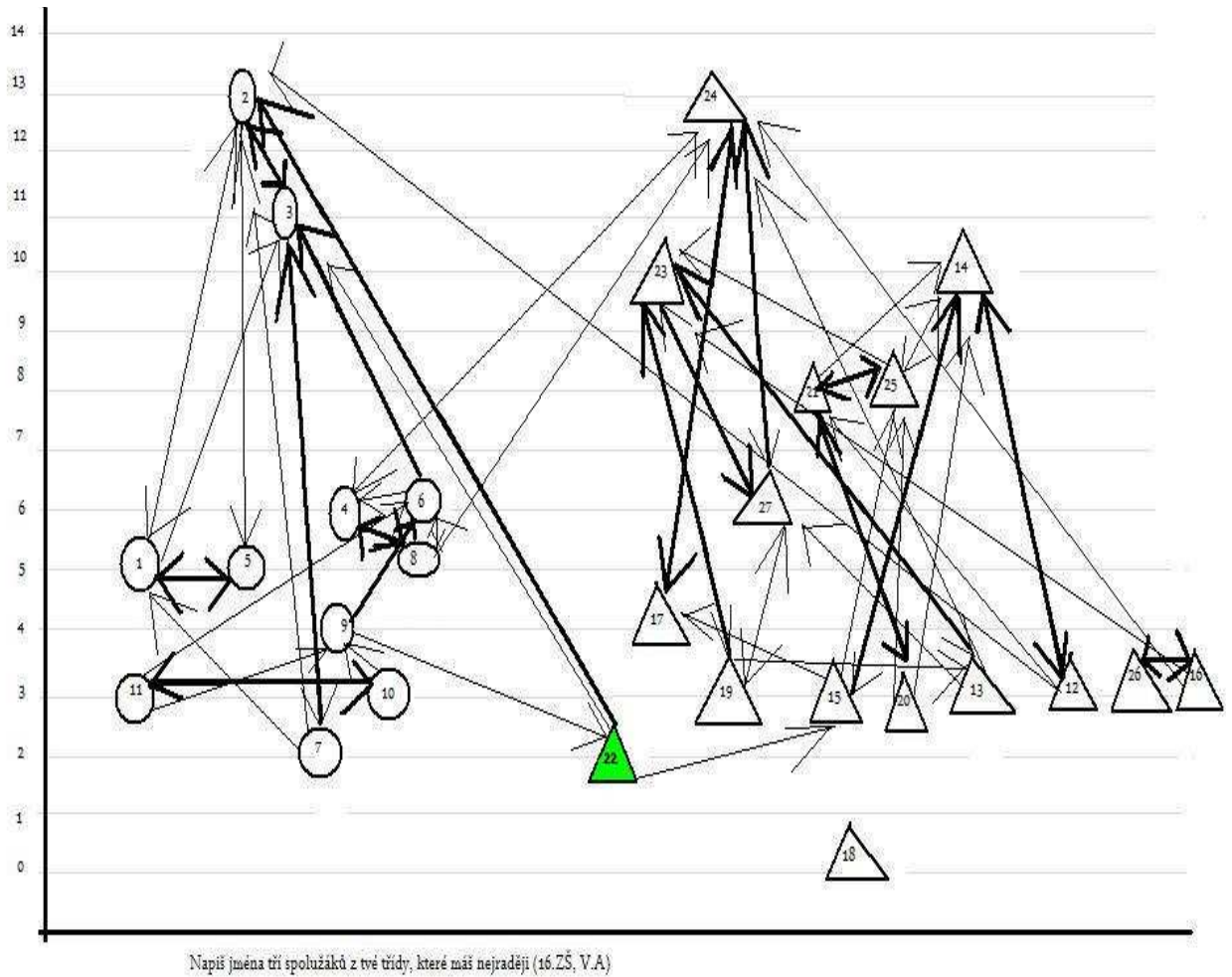
Napiš jména tři spolužáků, která máš nejraději

Tabulka 9. Sociometrická matice

Jméno	Volby																											
	SMk: Napiš jména 3 spolužáků, které máš nejraději																											
C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	
A2	1	-	2	3		1																						
B2	2	3	-	1		2																						
C2	3		1	-				2																				
D2	4				-			1																	2			
E2	5	1	2			-																						
F2	6			1	3		-	2																				
G2	7	3	2	1				-																				
H2	8				1	2		-																	3			
I2	9					1			-													2						
J2	10								2	-	1																	
K2	11					3			2	1	-																	
L2	12		3									-	1								2							
M2	13												-											1	2		3	
N2	14											1		-	3											2		
O2	15													1	-		3									2		
P2	16															-								3	2		1	
Q2	17																	-							1			
R2	18																		-									
S2	19												2							-				1			3	
T2	20													3							-	1				2		
U2	21													3								1	-			2		
V (2Petr)	22		1	3											2													
W2	23												3								2						1	
X2	24				2													1									3	
Y2	25													2								1		3		-		
Z2	26															1											-	
Ž2	27																				3			2	1		-	
Zvolen		3	6	5	3	2	3	1	2	2	1	1	1	2	5	2	1	2	0	2	1	3	1	5	6	4	1	4
Váž. skór		5	13	11	6	5	6	2	5	4	3	3	3	3	10	3	3	4	0	3	3	8	2	10	13	8	3	6
Pořadí		12	1,5	3	9	12	9	25,5	12	14,5	20	20	20	20	4,5	20	20	14,5	27	20	20	6,5	25,5	4,5	1,5	6,5	20	9

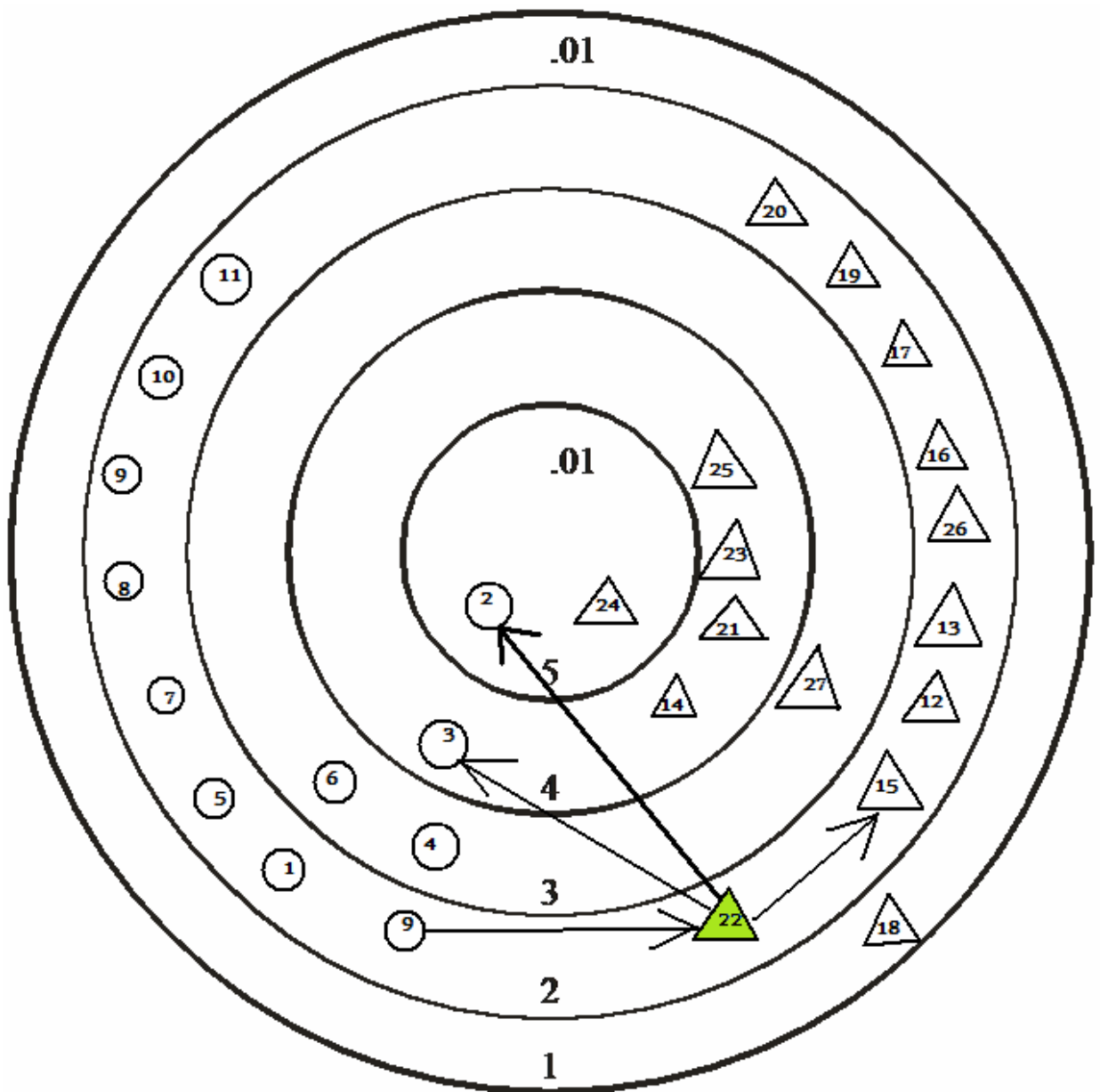

Obrázek 7. Hierarchický sociogram

Komentář:

Rozložení třídy je zajímavé, jak můžeme vidět v sociogramu výše, tak 44% chlapců získalo shodný vážený skór. V druhé zóně se umístilo 64% třídy. Dívky a chlapci si vzájemné volby dávali minimálně. Petr získal jednu druhou pozitivní volbu a to od dívky. Vyslal dvě pozitivní volby nejvýše postaveným dívkám, které ho ovšem nevolily. Jeho provedené volby potvrzují informaci z kasuistiky, že si více rozumí s děvčaty. Celkově je na jednom z nejnižších míst hodnocení, ale není ignorovanou osobou.

Obrázek 8. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk2)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 10. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	11 / 16 = 27	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	22	Index koheze	0,543
Jednostranných výběrů	27	Index koherence	6,27

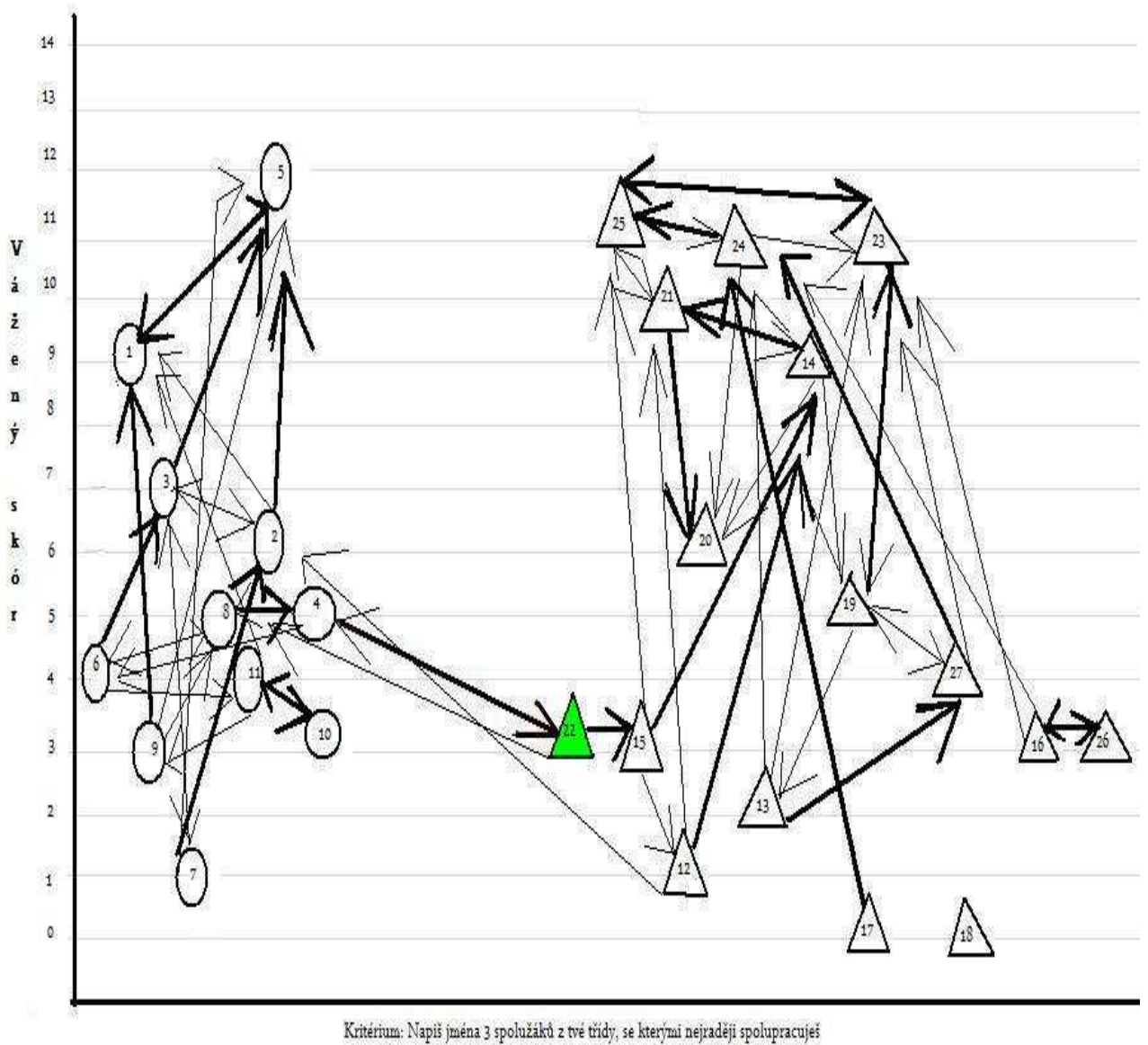
5.2.3 Výběrové kritérium 2

Napiš jména tři spolužáků, se kterými nejraději spolupracuješ

Tabulka 11. Sociometrická matice

Jméno	Volby																											
	SMk: Napiš jména 3 spolužáků, se kterými nejraději spolupracuješ																											
C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	
A2	1	-			1				2																			
B2	2	3	-	2	1																							
C2	3		2	-	1		3																					
D2	4				-	2		3														1						
E2	5	1				-																						
F2	6			1			-	2			3																	
G2	7		1	2		3		-																				
H2	8				1		2		-																			
I2	9	1				2		3	-																			
J2	10									-	1																	
K2	11	2							3	1	-																	
L2	12		3									-	1									2						
M2	13												-										3	2			1	
N2	14													-					2	3	1							
O2	15											3	1	-												2		
P2	16															-							3	2		1		
Q2	17																	-						1				
R2	18																			-								
S2	19												2								-			1			3	
T2	20													3								-	1			2		
U2	21													2								1	-			3		
V (2Petř)	22				2				3							1												
W2	23																			2				-		1		
X2	24																				2			3	-	1		
Y2	25																					2		1	3	-		
Z2	26															1											-	
Ž 2	27																				3			2	1		-	
Zvolen		4	3	3	2	5	2	1	4	2	1	2	1	1	4	1	1	0	0	3	3	4	1	6	5	5	1	2
Váž. skór		9	6	7	5	12	4	1	5	3	3	4	1	2	9	3	3	0	0	5	6	10	3	11	11	11	3	4
Pořadí		6,5	9,5	8	12	1	15	24,5	12	19,5	19,5	15	24,5	23	6,5	19,5	19,5	26,5	26,5	12	9,5	5	19,5	3	3	3	10,5	15

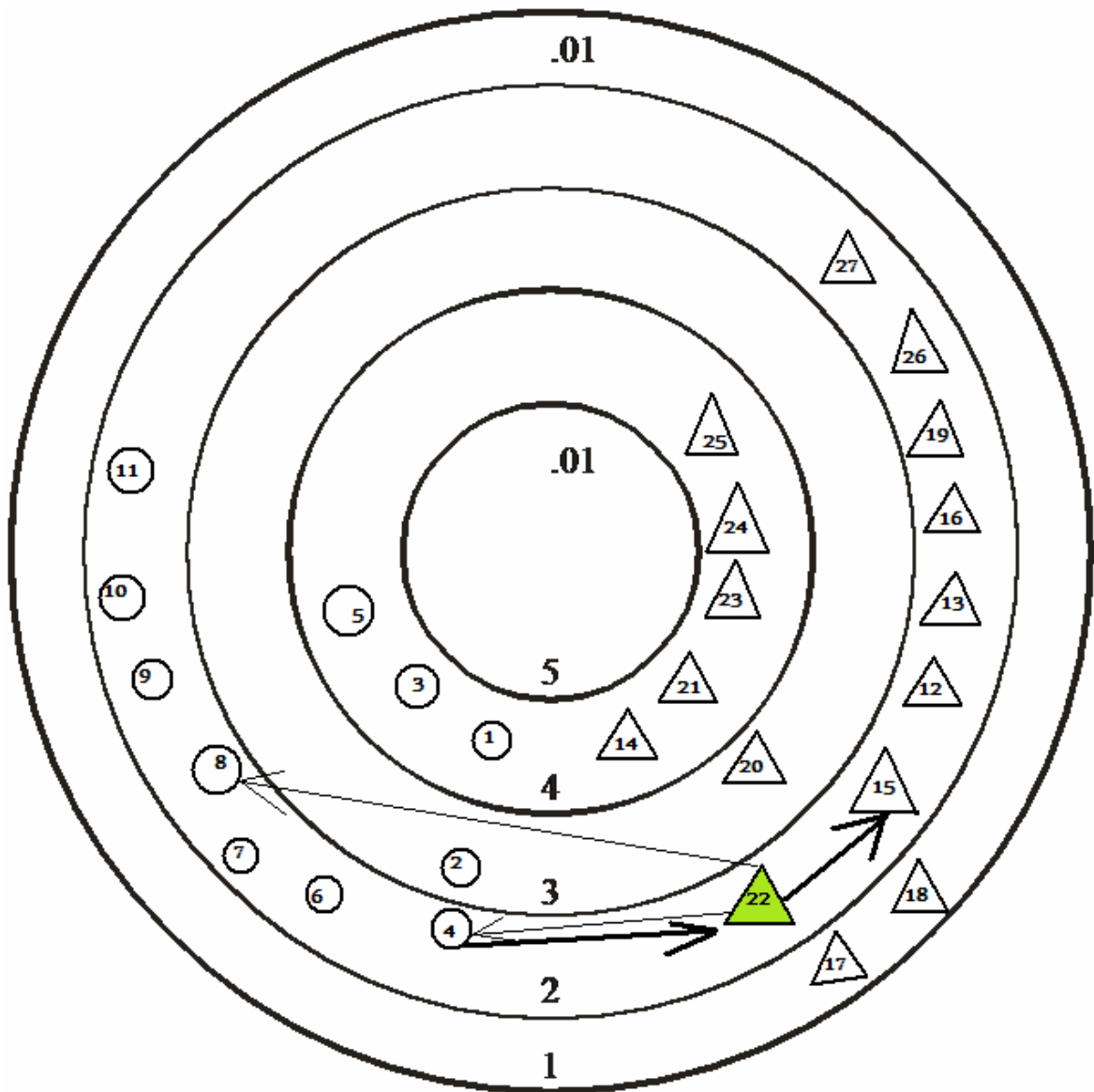
Obrázek 9. Hierarchický sociogram

Komentář:

Spolupráce ve třídě mezi dívkami a chlapci moc neprobíhá. Jedinou výjimkou je Petr, který získal první volbu od dívky. Opět vyslal dvě pozitivní volby dívkám (jiným než v kritériu prvním). Je jediným chlapcem ze třídy, který spoluprací s dívkami vyhledává. Celkově si stojí v porovnání s prvním kritériem, lépe. V pořadí ve třídě se umístil na 19,5 pozici z celkového počtu 27.

Obrázek 10. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků

(SMk2)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 12. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	11 / 16 = 27	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	14	Index koheze	0,346
Jednostranných výběrů	32	Index koherence	3,37

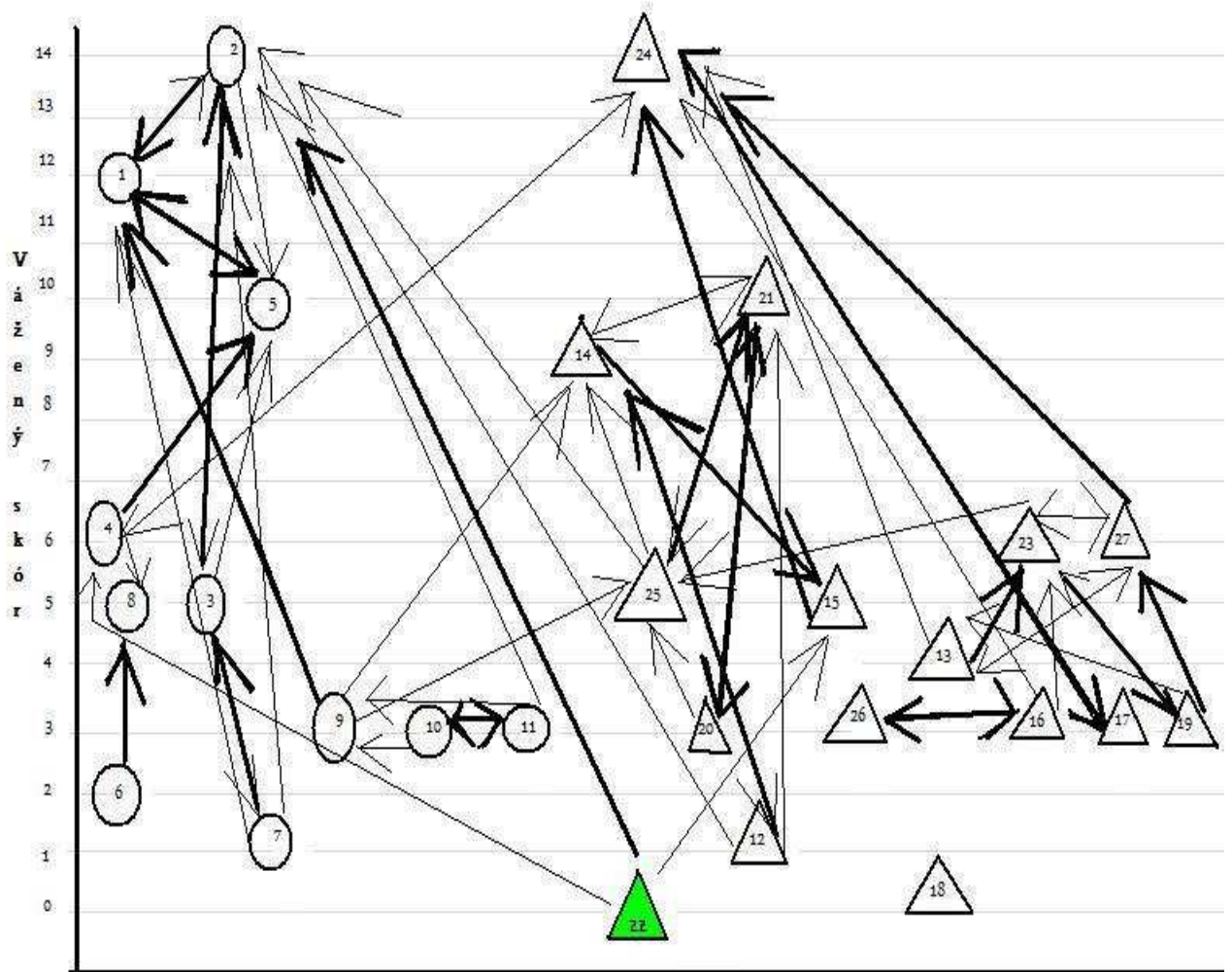
5.2.4 Výběrové kritérium 3

Napiš jména tři spolužáků, které bys požádal o pomoc

Tabulka 13. Sociometrická matice

Jméno	Volby																												
	SMk: Napiš jména 3 spolužáků, které bys požádal o pomoc																												
	C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	
A2	1	-	2			1																							
B2	2	1	-	3		2																							
C2	3		1	-		2		3																					
D2	4				-	1			2																	3			
E2	5	1	2	3		-																							
F2	6						-		1																				
G2	7	3	2	1				-																					
H2	8				1		2		-																				
I2	9	1								-					2												3		
J2	10									2	-	1																	
K2	11	2								3	1	-																	
L2	12		3										-		1								2						
M2	13													-											1	2		3	
N2	14												3		-	1						2							
O2	15															-										1			
P2	16																-								3	2		1	
Q2	17																		-							1			
R2	18																			-									
S2	19													2							-				3			1	
T2	20																					-	1				2		
U2	21														2							1	-				3		
V (2Petr)	22		1		3											2								-					
W2	23																				1					-	3	2	
X2	24				2													1									-		
Y2	25		3												2								1				-		
Z2	26																1											-	
Ž2	27													2												3	1		-
Zvolen		5	7	3	3	4	1	1	2	2	1	1	1	2	4	2	1	1	0	1	1	4	0	4	4	6	4	1	3
Váž. skór		12	14	5	6	10	2	1	5	3	3	3	1	4	9	5	3	3	0	3	3	10	0	6	14	5	3	6	
Pořadí		3	1,5	11,5	8	4,5	23	24,5	11,5	18,5	18,5	18,5	24,5	14	6	11,5	18,5	18,5	26,5	18,5	18,5	4,5	26,5	8	1,5	18,5	18,5	8	

Obrázek 11. Hierarchický sociogram

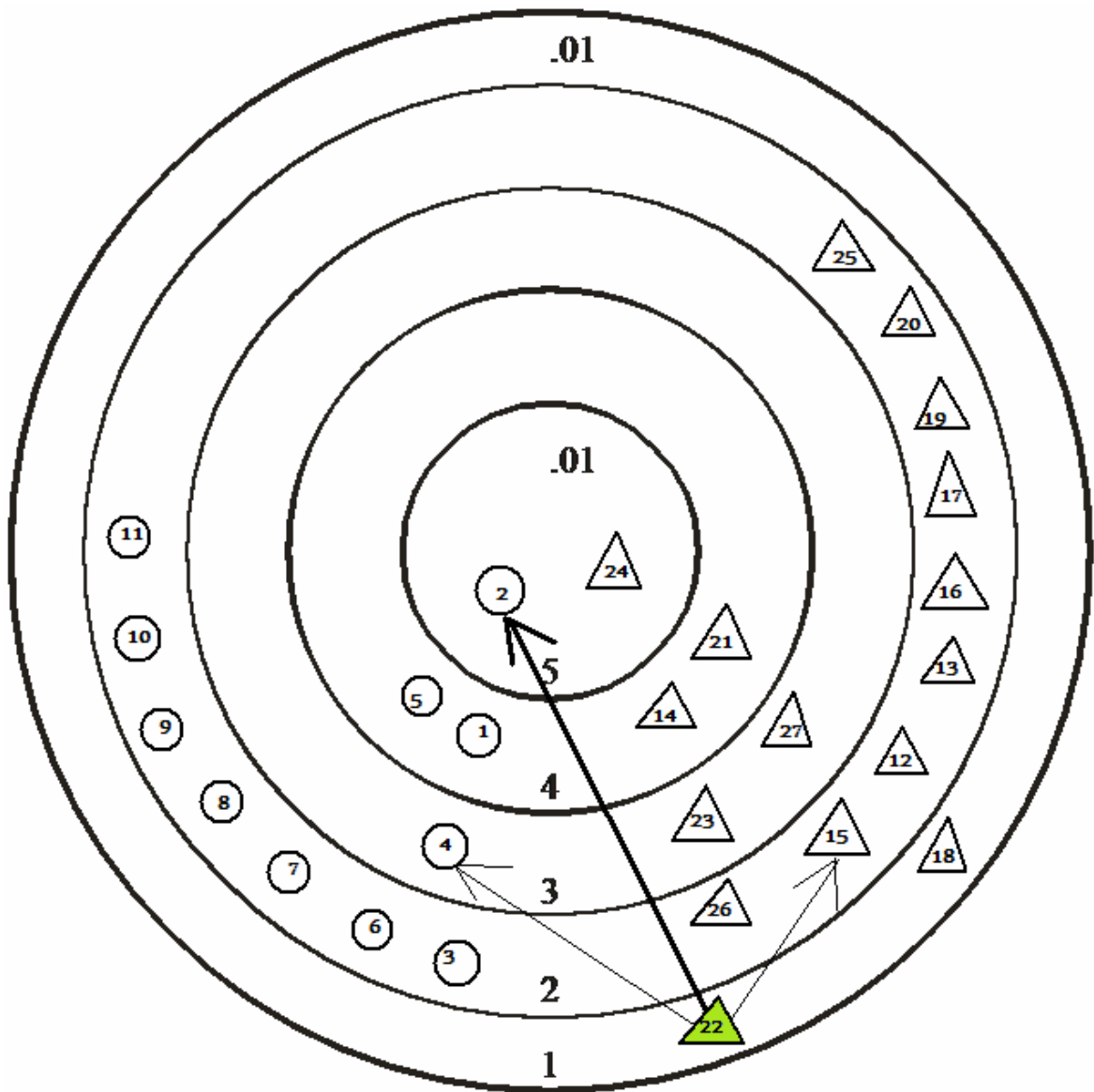

Kritérium: Napiš jména 3 spolužáků, které bys požádal o pomoc

Komentář:

Ve třídě jsou dvě hvězdy, ke kterým jsou směřovány volby. Ze sociogramu je patrný větší zájem o volby opačného pohlaví, v porovnání s předešlými kritérii. Ve třetím kritériu se Petr dostal do 1. zóny terčového L-J sociogramu a se ziskem 0 bodů je ignorovanou osobou. Sám sice vyslal 3 pozitivní volby, ale žádnou neobdržel. Stejně jako při předchozích volbách, dvě volby dostaly dívky.

Obrázek 12. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk3)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 14. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	11 / 16 = 27	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	16	Index koheze	0,396
Jednostranných výběrů	26	Index koherence	4,74

Tabulka 15. *Ratingová škála*

rating stupně oblíbenosti žáků pedagogy											
+ → -											
1 velmi oblíbený	2 1.	*									
		**									
2 oblíbený	24 2.	23 3.	3 4.	14 5.	4 6.	6 7.	25 8.	21 9.	8 10.	27 11.	
3 průměrně oblíbený	5 12.	1 13.	17 14.	12 15.	13 16.	20 17.	9 18.	11 19.	7 20.	10 21.	19 22.
4 neoblíbený	15 23.	22 24.	16 25.	26 26.							
5 zcela neoblíbený	18 27.										

* jedinec

** pořadí

Tabulka 16. *Spearmanův koeficient pořadové korelace*

Korelační tabulka				
Výběrové kritérium	SMk1	SMk2	SMk3	SMk4
SMk1	x	0,762**	0,808**	0,937**
SMk2	0,762	x	0,778**	0,691**
SMk3	0,809	0,778	x	0,714**
SMk4	0,437	0,691	0,714	x

** hodnota statisticky významná na 1% hladině

Komentář:

Všechny korelační koeficienty v tabulce č. 16 vyjadřují statisticky významnou souvislost a to na jednocentní hladině.

5.2.5 Shrnutí

Petr trpí v konfliktních situacích ve škole nezvladatelnými afekty. Škola ho nebaví. Říká, že kamarády má, ale zároveň taky, že ho ostatní děti ve škole provokují. Více se ve třídě baví s děvčaty, což potvrzují i výsledky ve všech třech kritérii v sociometrii, kdy dostaly vždy dvě volby ze tří dívky. Jednu z voleb dostal pokaždé stejný chlapec, který ovšem ani jednou volbu neopětoval. Pokud se udělá průměr pořadí ze všech tří kritérii, vyjde z toho

24. pozice z 27. Stejná pozice vyšla i v ratingu oblíbenosti žáků učiteli a byl zařazen v kategorii neoblíbený. Sociometrické indexy vnější a vnitřní (index koheze a koherence) ve třídě jsou dobré.

5.3 Sociometrický výzkum ve třídě V. C (Patrik)

5.3.1 Kasuistika

Patrik se narodil v roce 1998. Momentálně navštěvuje 5. třídu základní školy. Oba jeho rodiče mají vysokou školu. O syna mají zájem, věnují se mu ve volném čase (s matkou jezdí na kole, s otcem – programátorem se věnuje počítačům. Má starší sestru, která studuje střední školu a je velmi úspěšná. Se sestrou nemá dobrý vztah, říká, že si nerozumí a že se k němu chová nadřazeně. Má pocit, že má oproti němu spoustu privilegií, není schopný pochopit, že vyplývají z odlišných potřeb. Občas doma dochází k odcizení peněz, ty využívá například na nákup pokémonových karet. Největším možným trestem pro něj je zákaz přístupu na počítač. Nechápe, že trest za nežádoucí chování je logickým důsledkem jeho volby. Vnímá to jako nespravedlnost a plánuje odplatu.

Chlapec má diagnostikovanou poruchu ADHD, dochází k psychiatrovi a používá medikaci. Na doporučení psychiatra dochází na sociálně psychologickou podpůrnou skupinu pro děti s ADHD a na individuální konzultace.

Patrik na svůj věk působí velmi vyspěle (je oproti vrstevníkům vysoký a robustní). Na první pohled vypadá o dva roky starší, což mu přináší problémy. Okolí má tendenci s ním jednat jako se starším, ale mentálně i psychicky se projevuje na své věkové úrovni.

Říká, že si ve škole s paní učitelkou moc nerozumí a škola ho moc nebaví. Nejvíce je spokojený při pracovní činnosti, výtvarné výchově a tělocviku. Učí se průměrně, bez větších výkyvů. Ve třídě má několik kamarádů, ale někteří kluci ho „štvou“ a provokují ho. Občas se porve s kluky z druhé třídy. S holkama se vůbec nebaví (celkově se o ženském pohlaví nevyjadřuje pozitivně). Převažují u něj projevy impulzivity. Především jde o nezvladatelné afektivní reakce, které se projevují hlavně ve škole. Je možné, že ho spolužáci pro své pobavení schválně provokují a baví se tak na jeho účet. V takové situaci křičí, vrhá se na spolužáky a bezhlavě fyzicky útočí na všechny kolem sebe, výbuch končí pláčem a stažením se do sebe.

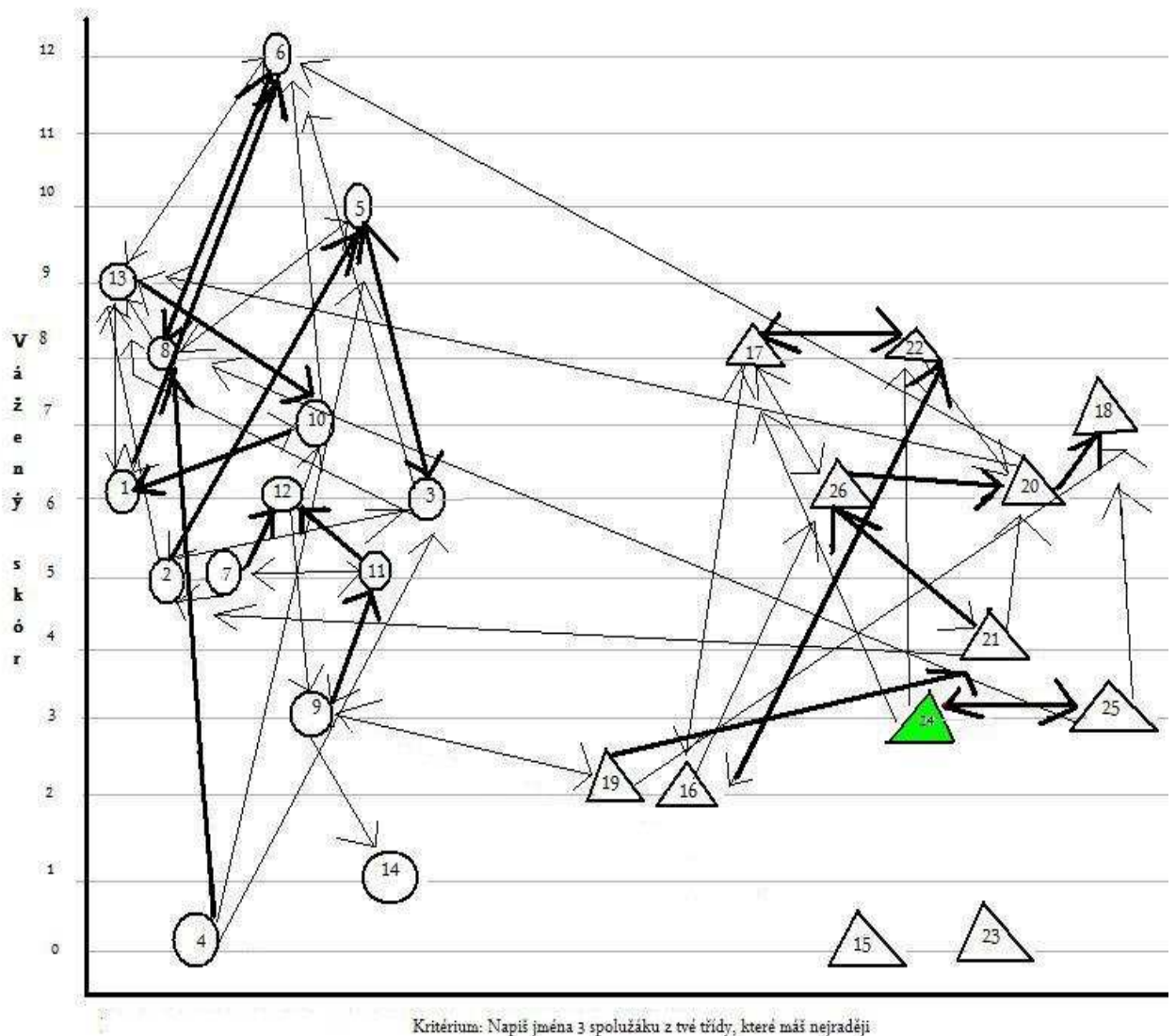
5.3.2 Výběrové kritérium 1

Napiš jména tři spolužáků, která máš nejraději

Tabulka 17. Sociometrická matice

Jméno	Volby																										
	C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
A3	1	-					1				2			3													
B3	2		-	2		1								3													
C3	3			-		1	3							2													
D3	4			3	-	2			1																		
E3	5		2	1		-			3																		
F3	6	2					-	1						3													
G3	7		3					-				2	1														
H3	8					2	1		-					3													
I3	9									-	1				3					2							
J3	10	1					3				-			2													
K3	11							2	3		-	1															
L3	12							1	3	2		-															
M3	13	3					2				1			-													
N3	14														-												
O3	15															-											
P3	16																-	2						1			3
Q3	17																3	-						1			2
R3	18																			-							
S3	19									3										2	-		1				
T3	20						2							3						1		-					
U3	21		2																			3	-				1
V3	22																3	1				2		-			
W3	23																								-		
X Patrik	24																		3					2		-	1
Y3	25									3										2						1	-
Z3	26																		2			1	3				-
Zvolen		3	3	3	0	4	6	2	4	3	3	2	2	7	1	0	2	4	3	1	3	2	3	0	1	1	3
Váž. skór		6	5	6	0	10	12	5	8	3	7	5	6	9	1	0	2	8	7	2	6	4	8	0	3	3	6
Pořadí		11	15	11	25	2	1	15	5	19	7,5	15	11	3	23	25	21,5	5	7,5	21,5	11	17	5	25	19	19	11

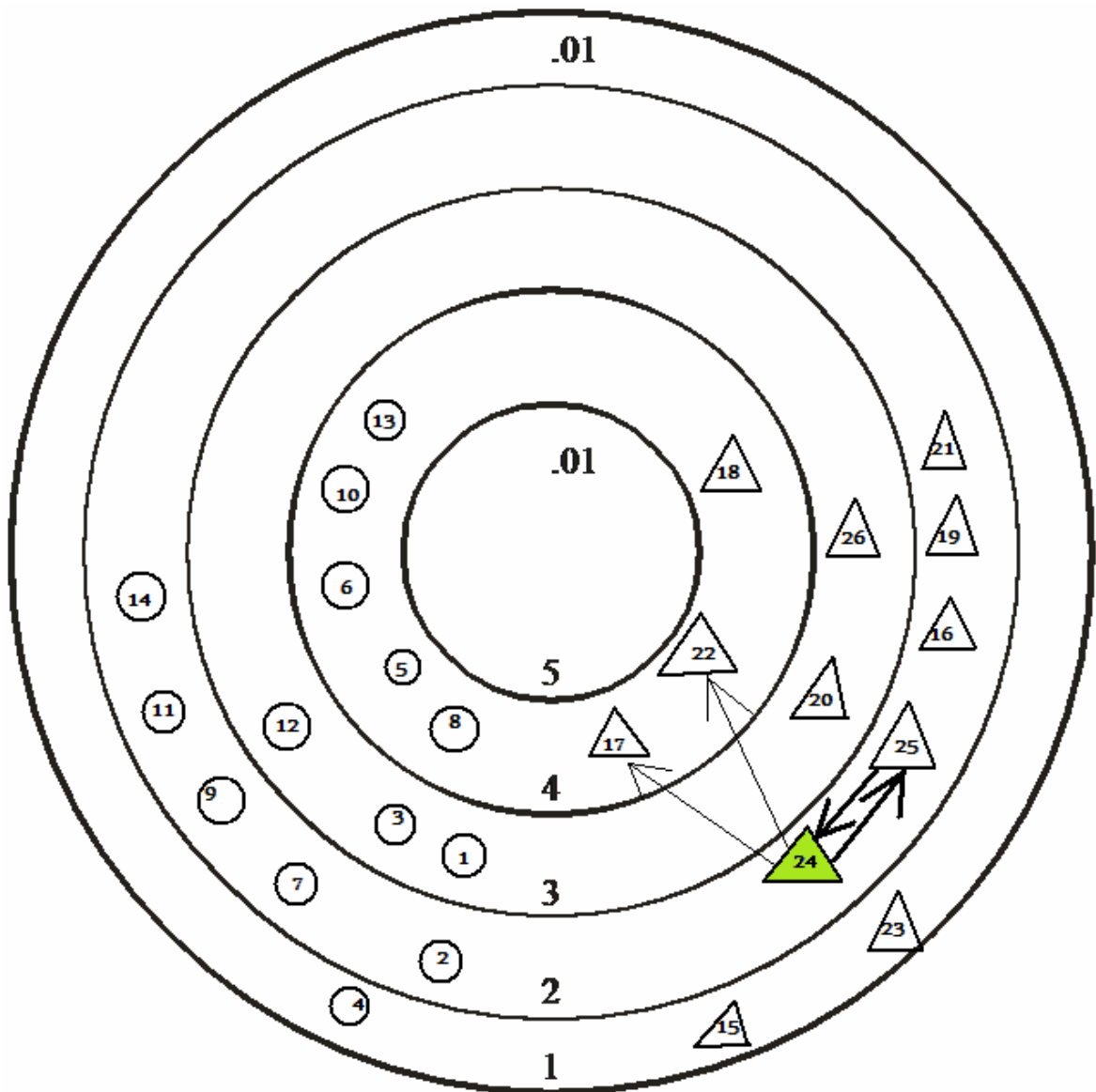
Obrázek 13. Hierarchický sociogram

Komentář:

Volby v tomto kritérii jsou celkem provázané a není patrná výraznější skupinka. Chlapci dívky volí, ale ty se většinou volí jen mezi sebou. Jak můžeme lépe vidět na obrázku č. 14. Patrik dostal jednu první pozitivní volbu, kterou také vyslal. V celkové oblíbenosti ve třídě se pohybuje na 19. pozici z celkových 26. Patrik má utvořený pevný vztah s jiným chlapcem ve třídě. Tvoří jednu ze dvou chlapeckých dvojic, které obdržely vzájemné první pozitivní volby. Ostatní dvě jeho volby získali dva nejoblíbenější chlapci.

Obrázek 14. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků

(SMk1)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 18. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	14 / 12 = 26	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	19	Index koheze	0,48
Jednostranných výběrů	22	Index koherence	6,33

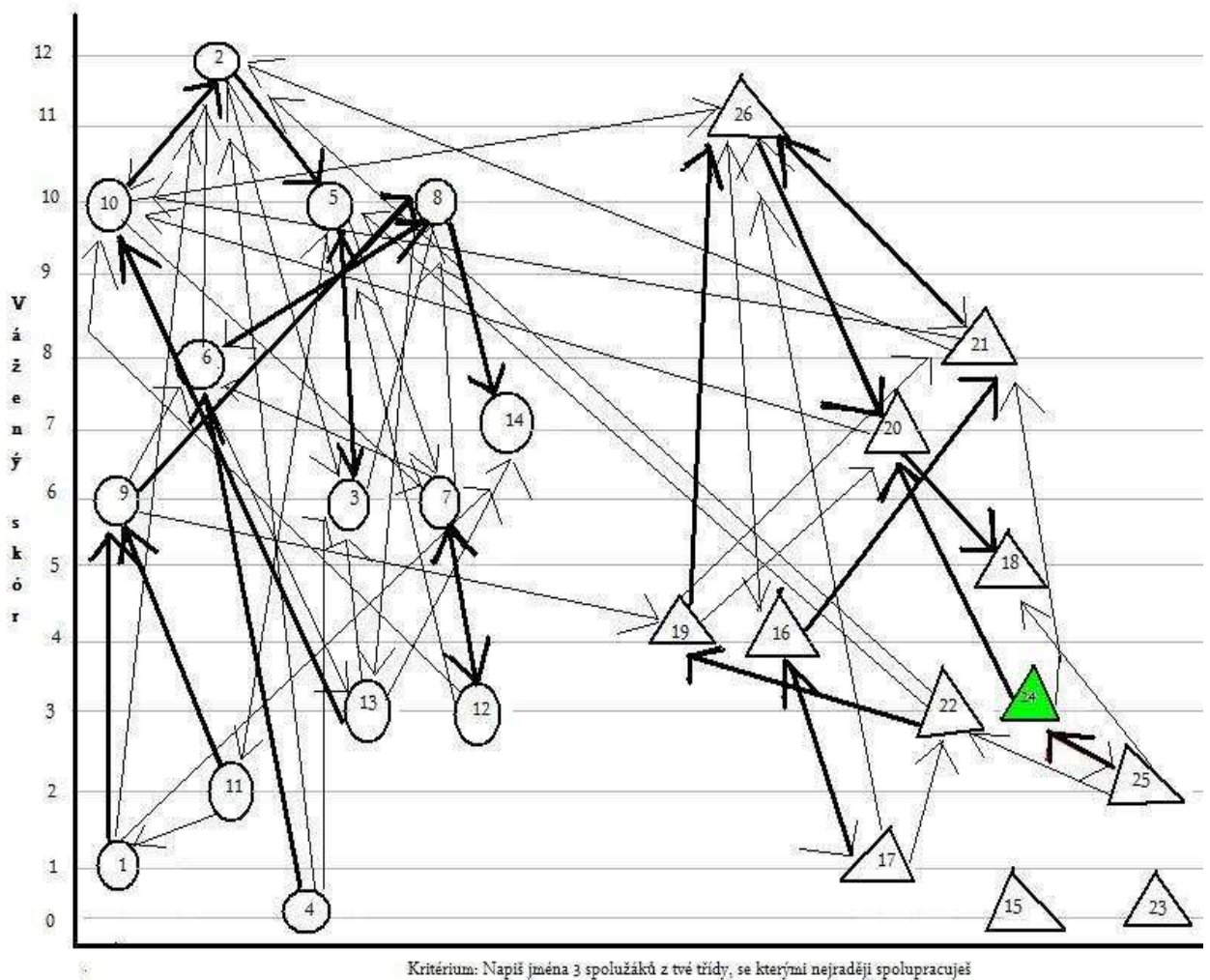
5.3.3 Výběrové kritérium 2

Napiš jména tři spolužáků, se kterými nejraději spolupracuješ

Tabulka 19. Sociometrická matice

Jméno	Volby																										
	SMk: Napiš jména 3 spolužáků, se kterými nejraději spolupracuješ																										
	C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
A3	1	-	3							1					2												
B3	2		-	3		1					2																
C3	3		3	-		1			2																		
D3	4		2	3	-		1																				
E3	5			1		-		3			2																
F3	6		3				-		1					2													
G3	7						3	-	2				1														
H3	8						2		-					3	1												
I3	9						2		1	-										3							
J3	10		1					2			-																3
K3	11	3				2				1		-															
L3	12					3		1			2		-														
M3	13			3							1			-	2												
N3	14														-												
O3	15															-											
P3	16																-	3				1					2
Q3	17																1	-					2				3
R3	18																										
S3	19																										1
T3	20										2										1						3
U3	21		2								3																1
V3	22		2			3															1						
W3	23																										
X _{Patrik}	24																										
Y3	25																										
Z3	26																3					1	2				-
Zvolen		1	7	4	0	5	4	3	4	2	5	1	1	2	3	0	2	1	2	2	3	4	2	0	1	1	6
Váž. skór		3	12	6	0	10	8	6	10	6	10	2	3	3	7	0	4	1	5	4	7	8	3	0	3	2	12
Pořadí		18	1,5	11	25	4	6,5	11	4	11	4	21,5	18	18	8,5	25	14,5	23	13	14,5	8,5	6,5	18	25	18	21,5	1,5

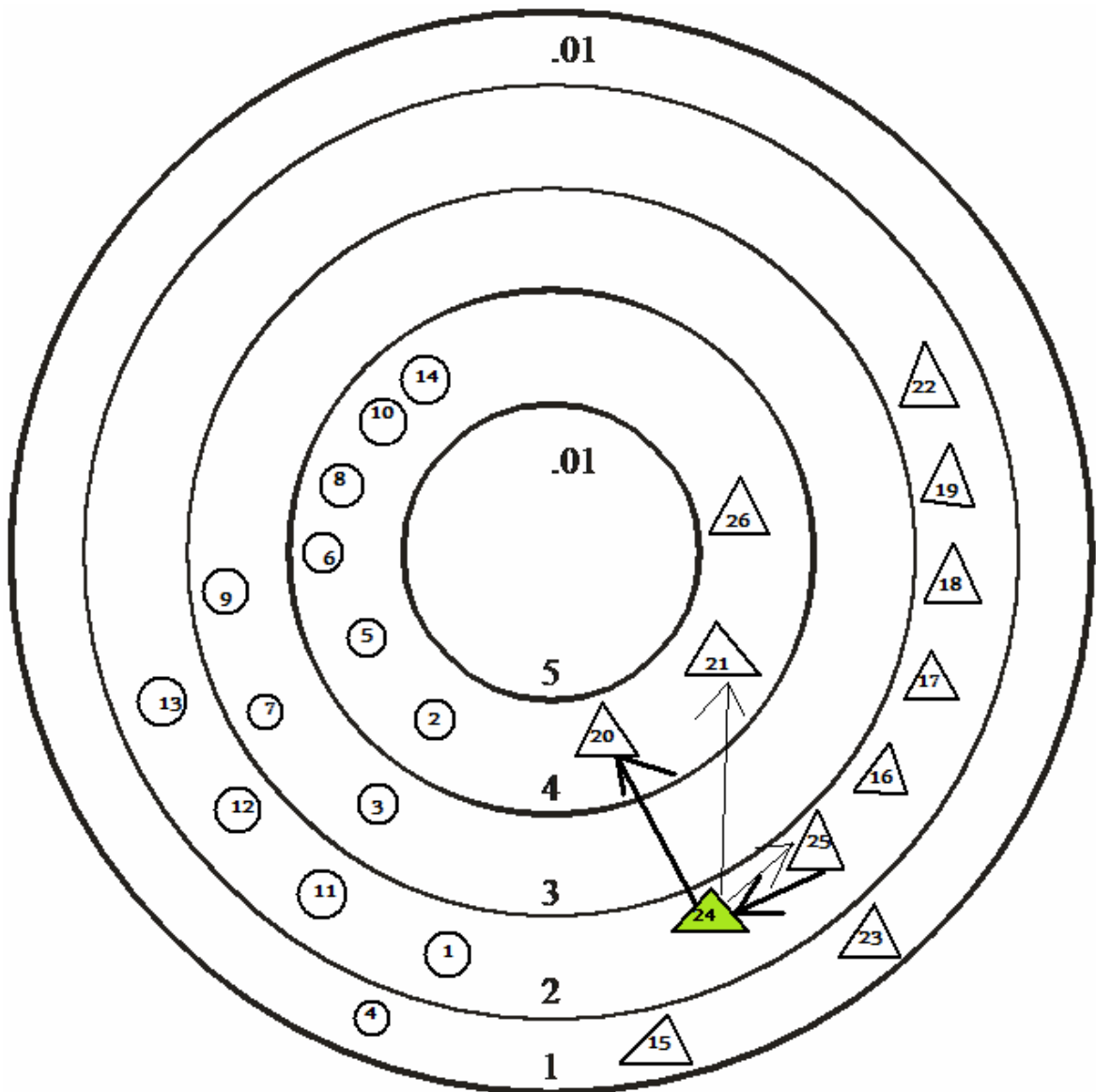
Obrázek 15. Hierarchický sociogram

Komentář:

V níže uvedeném tečovém L-J sociogramu (obrázek č. 16), můžeme vidět, že je půlka dětí umístěna v první a druhé zóně a druhá polovina ve třetí a čtvrté zóně. Opačné pohlaví volí spíše chlapci. Patrik dostal jednu první pozitivní volbu, kterou opětovně vyslanou druhou volbou. Další dvě volby dostaly chlapci. V hodnocení se umístil na 18. pozici z celkových 26.

Obrázek 16. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků

(SMk2)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 20. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	14 / 12 = 26	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	11	Index koheze	0,282
Jednostranných výběrů	37	Index koherence	2,18

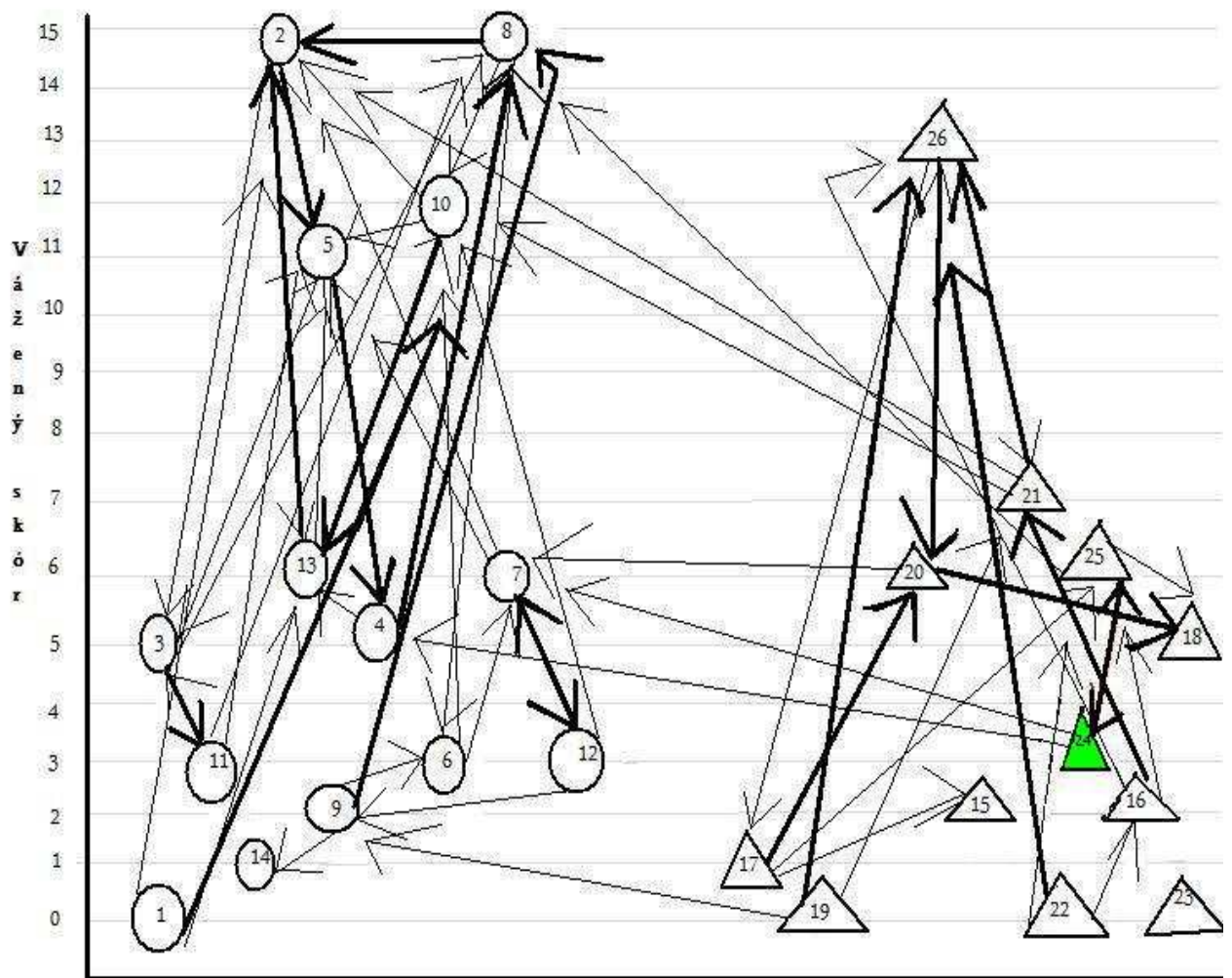
5.3.4 Výběrové kritérium 3

Napiš jména tři spolužáků, které bys požádal o pomoc

Tabulka 21. Sociometrická matice

Jméno	Volby																										
	SMk: Napiš jména 3 spolužáků, které bys požádal o pomoc																										
	C:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
A3	1	-	2								1			3													
B3	2		-	2		1								3													
C3	3			-		3			2			1															
D3	4				-	2			1					3													
E3	5		3	2	1	-																					
F3	6						-	3	1		2																
G3	7		2			3		-					1														
H3	8		1				3		-		2																
I3	9						2		1	-					3												
J3	10		2			3					-			1													
K3	11			3		2			1			-															
L3	12							1		3	2		-														
M3	13		1			3					2			-													
N3	14														-												
O3	15															-											
P3	16																-					1				3	2
Q3	17															2		-			1					3	
R3	18																		-								
S3	19									3										-		2					1
T3	20							3												1		-					2
U3	21		2								3												-				1
V3	22																2						-			3	1
W3	23																							-			
X _{Patrik}	24				2			3																	-	1	
Y3	25								3											2						1	-
Z3	26																	3			1	2					-
Zvolen		0	7	3	2	7	2	4	6	2	6	1	1	4	1	1	1	1	2	0	2	3	0	0	1	4	5
Váž. skór		0	15	5	5	11	3	6	15	2	12	3	3	6	1	2	2	1	5	0	6	7	0	0	3	6	13
Pořadí		24,5	1,5	12	12	5	15,5	8,5	1,5	19	4	15,5	15,5	8,5	21,5	19	19	21,5	12	24,5	8,5	6	24,5	24,5	15,5	8,5	3

Obrázek 17. Hierarchický sociogram

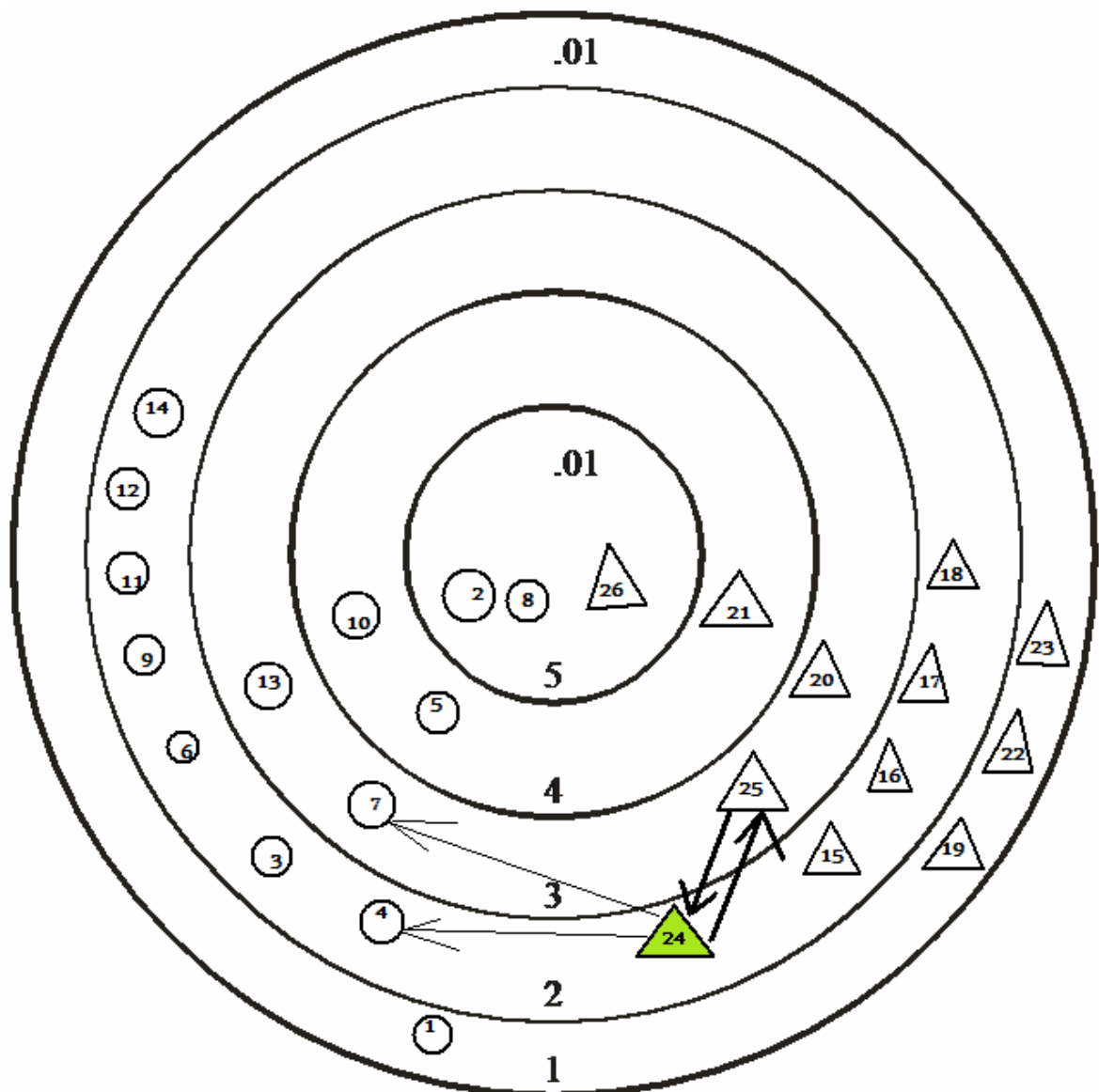
Kritérium: Napiš jména 3 spolužáků z tvé třídy, které bys požádal o pomoc

Komentář:

Žádnou volbu nezískali čtyři děti, 46% je umístěno ve druhé zóně, a tři děti jsou v zóně pět. Tak jako v předešlých sociogramech se Patrik drží na stejné bodové pozici. Obdržel jednu první pozitivní volbu, kterou opětoval. Jeho další dvě volby míří k dívkám. Jeho druhá a třetí volba jsou pro mě překvapující, vzhledem k jeho negativistickým postojím k ženskému pohlaví. Jeho umístění je v tomto kritériu nejlepší, obsadil 15,5. pozici.

Obrázek 18. Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků

(SMk3)

© Nicholas J. Long & Evelyn Jones, 1960

Translation © Jiří V. Musil, 1974

Tabulka 22. Sociometrické indexy

Počet dívek /chlapců = celkem	14 / 12 = 26	skupinové indexy	
Oboustranných výběrů	10	Index koheze	0,256
Jednostranných výběrů	39	Index koherence	1,88

Tabulka 23. *Ratingová škála*

rating stupně oblíbenosti žáků pedagogy											
+ → -											
1 velmi oblíbený	6 1.	*									
		**									
2 oblíbený	13 2.	5 3.	8 4.	17 5.	22 6.	1 7.	10 8.	12 9.	3 10.	18 11.	
3 průměrně oblíbený	11 12.	26 13.	20 14.	2 15.	9 16.	21 17.	19 18.	16 19.	7 20.	25 21.	24 22.
4 neoblíbený	14 23.	4 24.									
5 zcela neoblíbený	15 25.	23 26.									

* jedinec

** pořadí

Tabulka 24. *Spearmanův koeficient pořadové korelace*

Korelační tabulka				
Výběrové kritérium	SMk1	SMk2	SMk3	SMk4
SMk1	x	0,412*	0,347	0,956**
SMk2	0,413	x	0,640**	0,354
SMk3	0,347	0,641	x	0,228
SMk4	0,437	0,456	0,293	x

* hodnota statisticky významná na 5% hladině

** hodnota statisticky významná na 1% hladině

Komentář:

Z šesti korelačních koeficientů v první tabulce vyjadřuje statisticky významnou souvislost polovina koeficientů. Z toho hodnota dvou koeficientů je statisticky významná na jedno-procentní hladině a jeden na pětiprocentní hladině významnosti.

5.3.5 Shrnutí

Patrika škola nebaví a s třídní učitelkou si nerozumí. Má několik kamarádů, ale někteří kluci ho „štvou“ a provokují. Ve škole trpí afektivními reakcemi hlavně při konfliktních situacích. Ze tří kritérií vyplývá silný vzájemný vztah s chlapcem číslo 25. Průměr dosaženého pořadí ze všech tří provedených kritérií ve třídě je 17,5 pozice z celkového počtu 26.

Výsledek je lepší o 4,5 pozice ve srovnání s ratingem učitele, který ho zařadil na 22. místo do kategorie průměrně oblíbený. Sociometrické indexy vnější a vnitřní (index koheze a koherence) ukazují, že je patrná mírná shoda v kritériích dva a tři. U kritéria prvního vyšly indexy poměrně vysoko. Výsledky jsou celkově ve třídě v normě.

5.4 Celkové hodnocení

Výzkumné šetření bylo provedeno ve třech pátých třídách, do kterých chodí chlapci s hyperkinetickým syndromem. V každé z nich bylo provedeno sociometrické šetření, které obsahovalo tři kritéria. Ve své práci jsem využila statistickou metodu – Spearmanův koeficient pořadové korelace, jejíž výsledky jsou souhrnně uvedeny v tabulce číslo 25. Většinou byla prokázána statisticky významná souvislost mezi výsledky jednotlivých kritérii. Ve třídě V.B vyjadřuje statisticky významnou souvislost všech šest koeficientů a to na 1% hladině. Ve třídě V.A vyjadřují statisticky významnou souvislost celkem čtyři koeficienty (dva na hladině 1% a dva na hladině 5%) a ve třídě tři koeficienty (dva na 1% a jeden na 5%) hladině).

Tabulka 25. Spearmanův koeficient pořadové korelace

Třída	SMk	SMk1	SMk2	SMk3	SMk4
V.A	SMk1	-	*0,429	0,340	**0,968
	SMk2	0,429	-	**0,571	*0,456
	SMk3	0,340	0,571	-	0,293
	SMk4	0,968	0,456	0,293	-
V.B	SMk1	-	**0,762	**0,808	**0,937
	SMk2	0,762	-	**0,778	**0,691
	SMk3	0,808	0,778	-	**0,714
	SMk4	0,937	0,691	0,714	-
V.C	SMk1	-	*0,412	0,347	**0,956
	SMk2	0,412	-	**0,640	0,354
	SMk3	0,347	0,640	-	0,228
	SMk4	0,956	0,354	0,228	-

* hodnota statisticky významná na 5% hladině

* *hodnota statisticky významná na 1% hladině

Pro každé sociometrické kritérium byly zpracovány také indexy koheze a koherence, které jsou uvedeny v podkapitolách jednotlivých sociometrických kritérií. Pro srovnání situace v jednotlivých třídách uvádím souhrnné výsledky v tabulce č. 26. Sociometrické indexy koheze a koherence vypovídají a vnější a vnitřní soudržnosti třídy. Zjištěné výsledky ukazují, že sociometrická situace ve všech třídách je v rámci normy.

Tabulka 26. *Shrnutí skupinových indexů*

SKUPINOVÉ INDEXY		
Třída / SMk	Index koheze	Index koherence
VA / 1	0,381	2
VB / 1	0,543	6,27
VC / 1	0,48	6,33
VA / 2	0,317	1,57
VB / 2	0,346	3,37
VC / 2	0,282	2,18
VA / 3	0,254	1,3
VB / 3	0,396	4,74
VC / 3	0,256	1,88

Z kasuistik vyplývá, že všichni tři chlapci mají problémy ve škole hlavně v chování a zvládnutí konfliktních situací. Petra a Patrika škola moc nebaví, nejvíce jsou spokojeni při výtvarné činnosti nebo v tělocviku. Ve třídě čelí úmyslné provokaci ze strany spolužáků, protože mají nízkou frustrační hladinu, výbuch vzteku na sebe nenechá dlouho čekat.

Všichni 3 chlapci jsou ve všech kritériích sociometrie umístění v první nebo druhé zóně terčového L-J sociogramu. Pavel a Patrik jsou v ratingu oblíbenosti žáků pedagogy umístění spíše na konci kategorie Průměrně oblíbení. U těchto dvou chlapců se neshoduje rating učitele s celkovým průměrným umístěním, které získali v sociometrickém šetření. V ratingu učitele tito chlapci získali horší umístění. Petr obsadil stejné místo v průměrném umístění ze sociometrie i v ratingu učitele, kde se dostal do kategorie neoblíbených žáků. Všichni chlapci se průměrně pohybují v druhé zóně terčového L-J sociogramu, což znamená, že dostávají pozitivní volby od spolužáků. Zajímavé zjištění vyplývá ze srovnání umístění všech 3 zkoumaných dětí a ratingu učitele. Pavel s Patrikem jsou v ratingu učitele

v kategorii průměrně oblíbeni, ale Petr se dostal do kategorie neoblíben. U Petra je toto hodnocení zřejmě reakcí na jeho chování, kdy v afektu napadá ostatní děti ve třídě a neúměrně na sebe strhává pozornost. Pozice všech tří chlapců sice není výrazná, přesto nejsou z dění ve třídě zcela vyloučení. Ostatní děti s nimi spolupracují, dva chlapci dostávají pozitivní volby v oblasti oblíbenosti a dva pozitivní volby v kritériu pomoci. Nejvyšší vážený skór mají Pavel a Petr v sociometrickém kritériu spolupráce, pozitivní volby získali převážně od dívek. Celkově ze sociometrického šetření a kasuistiky vyplývá, že Pavel s Petrem mají lepší vztahy s dívkami. Patrik si stojí ve třídě lépe, protože má utvořený pevný vztah s jiným chlapcem ve třídě („má stálého kamaráda“), což jasně dokazuje sociometrické šetření.

ZÁVĚR

Děti s ADHD trpí impulzivitou, nepozorností a nadměrnou aktivitou. Příznaky se u dětí liší množstvím a intenzitou. Porucha se vyskytuje v různém stupni závažnosti. Co je přesnou příčinou vzniku syndromu ADHD se neví, ale ovlivňují ji hlavně genetické a biologické faktory.

Porucha ADHD je velmi zákeřná a jejími důsledky trpí nejen dítě, ale i jeho okolí. Postihuje dítě ve všech oblastech jeho života. Děti se těžko přizpůsobují, nedomýšlejí důsledky svého jednání, jsou roztržité, netrpělivé, nevydrží chvíli na jednom místě, neustále pobíhají, vykřikují, skáčí do řeči a jsou nadměrně hlučné. Problémy související s hyperkinetickým syndromem jsou natolik závažné, že je nutné neustále hledat možnosti pro zmírnění jejich důsledků. Jednou z cest je i snaha pro lepší začlenění takto postižených dětí do kolektivu a lepší informovanost pedagogů, rodičů i spolužáků o této problematice. Pokud bude mít okolí dítěte povědomí, co to hyperkinetický syndrom je a co obnáší, bude k chování dítěte tolerantnější.

Pro práci s dětmi s ADHD je nutné využívat veškeré dostupné informace, které pomohou pochopit a podpořit tyto děti a snížit tak negativní důsledky této diagnózy. Z toho důvodu byla vybrána metoda sociometrie a ratingu, které odkrývají vztahy v třídním kolektivu a přinášejí průkazné informace. Pro práci byly vytyčeny cíle zjistit pozici dítěte s ADHD ve třídě a jestli s nimi spolužáci spolupracují. Šetřeným vzorkem byli třídy tří chlapců s diagnostikovanou poruchou ADHD.

Použité výzkumné metody ukazují, že pozice dětí s ADHD se pohybuje pod průměrem, nicméně z dění ve třídě nejsou úplně vyloučené. Získané informace dále dokazují vzájemnou spolupráci mezi některými spolužáky a hyperaktivním dítětem. Cíle výzkumu se tedy podařilo naplnit. Vzhledem k povaze výzkumu nelze tyto výsledky zobecnit, ale budou dále použity pro práci s třídou a pedagogy v programech pro třídní kolektiv na podporu a začlenění dětí s ADHD. Poznatky byly také poskytnuty jednotlivým školám a třídním učitelům jako podklad pro další práci se třídou a pro hlubší poznání vztahů mezi žáky.

Informace získané metodou sociometrie jsou natolik přínosné, že by provedení této metody mělo předcházet programu na podporu začlenění dětí s ADHD.

Činnost na této práci byla pro mě velkým přínosem. Získala jsem velké množství nových informací, které využívám při práci s dětmi s poruchou ADHD.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ATKINSONOVÁ, R. et al. *Psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál 2003. 751 s. ISBN 80-7178-640-3.
- DRTÍLKOVÁ, I., ŠERÝ, O. et al. *Hyperkinetická porucha ADHD*. 1. vyd. Praha: Galén 2007. 268 s. ISBN 978-80-7262-419-5.
- ELLIOT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. Vyd. 1. Praha: Grada 2002, 206 s. ISBN 80-247-0182-0.
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 2. vyd. Praha: Portál 2003, 384. s. ISBN 80-7178-626-8.
- HENDL, J. *Přehled statistických metod, analýza a metaanalýza dat*. 3. vyd. Praha: Portál 2009, 696 s. ISBN 978-80-7367-482-3.
- HORT, VL., HRDALIČKA, M. a kol. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 496 s. ISBN 978-80-7367-404-5.
- KASSIN, S. *Psychologie*. 2. vyd. Computer Press, a.s., 2007. 771 s. ISBN 978-80-251-1716-3.
- KIRBY, A. N. *Nešikovné dítě: dyspraxie a další poruchy motoriky. Diagnostika, pomoc, podpora, cesta k nezávislosti*. 1. vyd. Praha: Portál 2000. 208 s. ISBN 80-7178-424-9.
- LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada 2006, 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- MITTENECKER, E. *Plánování a statistické hodnocení experimentů*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1968. 200 s.
- MUNDEN, A., ARCELUS, J. *Poruchy pozornosti a hyperaktivita. Přehled současných poznatků a přístupů pro rodiče a odborníky*. 2. vyd. Praha: Portál 2006, 120 s. ISBN 80-7367-188-3.
- MUSIL, J. L – J *sociometrická technika: Metodická příručka nejen pro mimoškolní výchovu*. 1. vyd. Olomouc: Jiří Musil – Psychologická a výchovná poradna, 2006. 68 s. ISBN 80-903449-1-7.
- MUSIL, J. *Sociometrie v psychologické kognici*. 1. vyd. Olomouc: Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci 2003, 363 s. ISBN 80-238-8935-4.

- MUSIL, J., MUSILOVÁ J. *Sociografie, Milieusociogram*. 1. vyd. Olomouc: Jiří Musil – Psychologická a výchovná poradna 2008, 184 s. ISBN 978-80-903449-5-2.
- PACLT, I. a kol. *Hyperkinetická porucha a poruchy chování*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 240 s. ISBN 978-80-247-1426-4.
- POKORNÁ, V. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. 331 s. ISBN 80-7178-570-9.
- PRAŠKO, J. *Jak vybudovat a posílit sebedůvěru*. 1. vyd. Praha: Grada 2007. 254 s. ISBN 978-80-247-1352-6.
- RIEFOVÁ, S. *Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole: praktické postupy pro vyučování a výchovu dětí s ADHD*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 256 s. ISBN 978-80-7367-257-7.
- TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 200 s. ISBN 80-7178-503-2.
- VÁGNEROVÁ, M. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. 4. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum 2005, 430 s. ISBN 80-246-1074-4.
- ZELINKOVÁ, O. *Poruchy učení: specifické vývojové poruchy čtení, psaní a dalších školních dovedností*. 10. vyd. Praha: Portál, 2003. 264 s. ISBN 80-7178-800-7.
- VÍTKOVÁ, M. *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální*. 2. vyd. Brno: Paido 2004. 463 s. ISBN 80-7315-071-9
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK I. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Grada 2008, 408 s. ISBN 978-80-247-1428-8.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

SMk Sociometrické kritérium

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. <i>Hierarchický sociogram</i>	38
Obrázek 2. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk1)</i>	39
Obrázek 3. <i>Hierarchický sociogram</i>	41
Obrázek 4. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk2)</i>	42
Obrázek 5. <i>Hierarchický sociogram</i>	44
Obrázek 6. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk3)</i>	45
Obrázek 7. <i>Hierarchický sociogram</i>	49
Obrázek 8. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk2)</i>	50
Obrázek 9. <i>Hierarchický sociogram</i>	52
Obrázek 10. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk2)</i>	53
Obrázek 11. <i>Hierarchický sociogram</i>	55
Obrázek 12. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk3)</i>	56
Obrázek 13. <i>Hierarchický sociogram</i>	60
Obrázek 14. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk1)</i>	61
Obrázek 15. <i>Hierarchický sociogram</i>	63
Obrázek 16. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk2)</i>	64
Obrázek 17. <i>Hierarchický sociogram</i>	66
Obrázek 18. <i>Terčová pětizonální osnova L-J sociogramu a záznam výsledků (SMk3)</i>	67

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. <i>Sociometrická matice</i>	37
Tabulka 2. <i>Sociometrické indexy</i>	39
Tabulka 3. <i>Sociometrická matice</i>	40
Tabulka 4. <i>Sociometrické indexy</i>	42
Tabulka 5. <i>Sociometrická matice</i>	43
Tabulka 6. <i>Sociometrické indexy</i>	45
Tabulka 7. <i>Spearmanův koeficient pořadové korelace</i>	46
Tabulka 8. <i>Ratingová škála</i>	46
Tabulka 9. <i>Sociometrická matice</i>	48
Tabulka 10. <i>Sociometrické indexy</i>	50
Tabulka 11. <i>Sociometrická matice</i>	51
Tabulka 12. <i>Sociometrické indexy</i>	53
Tabulka 13. <i>Sociometrická matice</i>	54
Tabulka 14. <i>Sociometrické indexy</i>	56
Tabulka 15. <i>Ratingová škála</i>	57
Tabulka 16. <i>Spearmanův koeficient pořadové korelace</i>	57
Tabulka 17. <i>Sociometrická matice</i>	59
Tabulka 18. <i>Sociometrické indexy</i>	61
Tabulka 19. <i>Sociometrická matice</i>	62
Tabulka 20. <i>Sociometrické indexy</i>	64
Tabulka 21. <i>Sociometrická matice</i>	65
Tabulka 22. <i>Sociometrické indexy</i>	67
Tabulka 23. <i>Ratingová škála</i>	68
Tabulka 24. <i>Spearmanův koeficient pořadové korelace</i>	68
Tabulka 25. <i>Spearmanův koeficient pořadové korelace</i>	69
Tabulka 26. <i>Shrnutí skupinových indexů</i>	70

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Diagnostická kritéria

P II: Sociometrický dotazník

P III: Korelace

PŘÍLOHA P I: DIAGNOSTICKÁ KRITÉRIA

Munden, A., Arcelus, J. Poruchy pozornosti a hyperaktivita (2006, s.16-18)

Klasifikační systém Světové zdravotnické organizace MKN-10: Hyperkinetická porucha

Nepozornost

Alespoň šest z následujících příznaků nepozornosti přetrvává po dobu nejméně šesti měsíců v takové míře, že má za následek nepřizpůsobivost dítěte a neodpovídá jeho vývojovému stadiu:

1. často se mu nedaří pozorně se soustředit na podrobnosti nebo dělá chyby z nepozornosti ve škole, při práci nebo při jiných aktivitách,
2. často neudrží pozornost při plnění úkolů nebo při hraní,
3. často se zdá, že neposlouchá, co se mu říká,
4. často nedokáže postupovat podle pokynů nebo dokončit školní práci, domácí práce nebo povinnosti na pracovišti (nikoli proto, že by se stavělo do opozice či nepochopilo zadání),
5. často není s to uspořádat si úkoly a činnosti,
6. často se vyhýbá úkolům, například domácím pracím, které vyžadují soustředěné duševní úsilí,
7. často ztrácí věci potřebné pro vykonávání určitých úkolů nebo činností, například školní pomůcky, pera, knížky, hračky nebo nástroje,
8. často se dá lehce vyrušit vnějšími podněty,
9. často je při běžných denních činnostech zpozdětlivý.

Hyperaktivita

Alespoň tři z následujících příznaků hyperaktivity přetrvávají po dobu nejméně šesti měsíců v takové

míře, že mají za následek nepřizpůsobivost dítěte a neodpovídají jeho vývojovému stadiu:

1. často bezděčně pohybuje rukama nebo nohama nebo se vrtí na židli,
2. při vyučování nebo v jiných situacích, kdy by mělo zůstat sedět, vstává ze židle,
3. často pobíhá nebo popochází v situacích, kdy je to nevhodné (u dospívajících dětí nebo dospělých se mohou vyskytovat pouze pocity neklidu),
4. často je nadměrně hlučné při hraní nebo má potíže chovat se tiše při odpočinkových činnostech,
5. trvale vykazuje nadměrnou motorickou aktivitu, kterou není schopno zásadně podřizovat společenským podmínkám nebo požadavkům.

Impulzivita

Alespoň jeden z následujících příznaků impulzivity přetrvává po dobu nejméně šesti měsíců v takové míře, že má za následek nepřizpůsobivost dítěte a neodpovídá jeho vývojovému stadiu:

1. často vyhrkne odpověď dřív, než byla dokončena otázka,
2. často nevydrží stát v řadě nebo nedokáže počkat, až na ně přijde řada při hře nebo v kolektivu,
3. často přerušuje ostatní nebo se jim plete do hovoru (např. skáče jiným do řeči, ruší je při hře),
4. bez ohledu na společenské zvyklosti a omezení nadměrně mluví.

Klasifikační systém Americké psychiatrické asociace DSM-IV: Porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou (ADHD)

A. Bud' 1., nebo 2.:

1. Šest nebo více následujících příznaků nepozornosti přetrvává po dobu nejméně šesti měsíců v takové míře, že má za následek nepřizpůsobivost dítěte a neodpovídá jeho vývojovému stadiu:

Nepozornost

- a) často se mu nedaří pozorně se soustředit na podrobnosti nebo dělá chyby z nepozornosti ve škole, při práci nebo při jiných aktivitách,
- b) často má potíže udržet pozornost při plnění úkolů nebo při hraní,

c) často se zdá, že neposlouchá, když se na ně přímo hovoří,

d) často nepostupuje podle pokynů a nedaří se mu dokončit školní práci, domácí práce nebo povinnosti na pracovišti (nikoli proto, že by se stavělo do opozice nebo nepochopilo zadání),

e) často mívá problémy zorganizovat si úkoly a činnosti,

f) často se vyhýbá vykonávání úkolů, nedělá je rádo, zdráhá se například dělat domácí práce, které vyžadují soustředěné duševní úsilí (například školní nebo domácí úkoly),

g) často ztrácí věci potřebné pro vykonávání úkolů nebo činností (například hračky, školní pomůcky, pera, knížky nebo nástroje),

h) často se dá lehce vyrušit vnějšími podněty,

i) často zapomíná na každodenní povinnosti.

2. Šest (nebo více) následujících příznaků hyperaktivity či impulzivity přetrvává po dobu nejméně šesti měsíců v takové míře, že má za následek nepřizpůsobivost dítěte a neodpovídá jeho vývojovému stadiu:

Hyperaktivita

a) často bezděčně pohybuje rukama nebo nohama nebo se vrtí na židli,

b) často při vyučování nebo v jiných situacích, kdy by mělo zůstat sedět, vstává ze židle,

c) často pobíhá nebo popochází v situacích, kdy je to nevhodné (u dospívajících dětí nebo dospělých se takové chování může omezit na subjektivní pocity neklidu),

d) často mívá potíže tiše si hrát nebo v klidu něco jiného dělat,

e) bývá často „na pochodu“ nebo se chová, jako by „jelo na motor“,

f) často bývá nepřiměřeně upovídané.

Impulzivita

g) často vyhrkne odpověď dřív, než byla dokončena otázka,

h) mívá problém vyčkat, až na ně přijde řada,

i) často přerušuje ostatní nebo se jim plete do hovoru (např. skáče jiným do řeči, ruší je při hře).

PŘÍLOHA P II: SOCIOMETRICKÝ DOTAZNÍK

Jméno a příjmení:

Datum:

Napiš jména tří spolužáků z tvé třídy, které máš nejraději:

- 1.
- 2.
- 3.

Napiš jména tří spolužáků tvé třídy, se kterými nejraději spolupracuješ:

- 1.
- 2.
- 3.

Napiš jména tří spolužáků z tvé třídy, které bys požádal o pomoc:

- 1.
- 2.
- 3.

PŘÍLOHA P III: KORELACE

Třída V.B

	SMk2	SMk3	D	D ²
a	17,5	6	11,5	132,25
b	8,5	13	-4,5	20,25
c	1	3	-2	4
d	3,5	6	-2,5	6,25
e	20	19	1	1
f	10,5	19	-8,5	72,25
g	5,5	2	3,5	12,25
h	2	4	-2	4
ch	13	11,5	1,5	2,25
i	8,5	11,5	-3	9
j	3,5	8	-4,5	20,25
k	13	1	12	144
l	5,5	10	-4,5	20,25
m	15	9	6	36
n	20	19	1	1
o	10,5	6	4,5	20,25
p	20	19	1	1
q	17,5	14,5	3	9
r	16	16	0	0
s	7	19	-12	144
t	13	14,5	-1,5	2,25
Suma				661,5
			Rho	0,571382
	SMk2	SMk4	D	D ²
a	17,5	15	2,5	6,25
b	8,5	9	-0,5	0,25
c	1	13	-12	144
d	3,5	12	-8,5	72,25
e	20	20	0	0
f	10,5	2	8,5	72,25
g	5,5	14	-8,5	72,25
h	2	8	-6	36
ch	13	7	6	36
i	8,5	6	2,5	6,25
j	3,5	5	-1,5	2,25
k	13	11	2	4
l	5,5	1	4,5	20,25
m	15	10	5	25
n	20	21	-1	1
o	10,5	3	7,5	56,25
p	20	19	1	1
q	17,5	16	1,5	2,25
r	16	4	12	144
s	7	18	-11	121
t	13	17	-4	16
Suma				838,5
			Rho	0,456695

	SMk1	SMk2	D	D ²
a	15,5	17,5	-2	4
b	13	8,5	4,5	20,25
c	11,5	1	10,5	110,25
d	11,5	3,5	8	64
e	19	20	-1	1
f	1,5	10,5	-9	81
g	14	5,5	8,5	72,25
h	8,5	2	6,5	42,25
ch	8,5	13	-4,5	20,25
i	3,5	8,5	-5	25
j	6	3,5	2,5	6,25
k	8,5	13	-4,5	20,25
l	1,5	5,5	-4	16
m	8,5	15	-6,5	42,25
n	19	20	-1	1
o	3,5	10,5	-7	49
p	19	20	-1	1
q	15,5	17,5	-2	4
r	5	16	-11	121
s	19	7	12	144
t	19	13	6	36
Suma				881
			Rho	0,429158
	SMk1	SMk4	D	D ²
a	15,5	15	0,5	0,25
b	13	9	4	16
c	11,5	13	-1,5	2,25
d	11,5	12	-0,5	0,25
e	19	20	-1	1
f	1,5	2	-0,5	0,25
g	14	14	0	0
h	8,5	8	0,5	0,25
ch	8,5	7	1,5	2,25
i	3,5	6	-2,5	6,25
j	6	5	1	1
k	8,5	11	-2,5	6,25
l	1,5	1	0,5	0,25
m	8,5	10	-1,5	2,25
n	19	21	-2	4
o	3,5	3	0,5	0,25
p	19	19	0	0
q	15,5	16	-0,5	0,25
r	5	4	1	1
s	19	18	1	1
t	19	17	2	4
Suma				49
			Rho	0,968251

	SMk1	SMk3	D	D ²
a	15,5	6	9,5	90,25
b	13	13	0	0
c	11,5	3	8,5	72,25
d	11,5	6	5,5	30,25
e	19	19	0	0
f	1,5	19	-	17,5
g	14	2	12	144
h	8,5	4	4,5	20,25
ch	8,5	11,5	-3	9
i	3,5	11,5	-8	64
j	6	8	-2	4
k	8,5	1	7,5	56,25
l	1,5	10	-8,5	72,25
m	8,5	9	-0,5	0,25
n	19	19	0	0
o	3,5	6	-2,5	6,25
p	19	19	0	0
q	15,5	14,5	1	1
r	5	16	-11	121
s	19	19	0	0
t	19	14,5	4,5	20,25
Suma				1017,5
			Rho	0,340713
	SMk4	SMk3	D	D ²
a	15	6	9	81
b	9	13	-4	16
c	13	3	10	100
d	12	6	6	36
e	20	19	1	1
f	2	19	-17	289
g	14	2	12	144
h	8	4	4	16
ch	7	11,5	-4,5	20,25
i	6	11,5	-5,5	30,25
j	5	8	-3	9
k	11	1	10	100
l	1	10	-9	81
m	10	9	1	1
n	21	19	2	4
o	3	6	-3	9
p	19	19	0	0
q	16	14,5	1,5	2,25
r	4	16	-12	144
s	18	19	-1	1
t	17	14,5	2,5	6,25
Suma				1091
			Rho	0,293089

Třída V.B

	SMk1	SMk2	D	D ²
a	12	6,5	5,5	30,25
b	1,5	9,5	-8	64
c	3	8	-5	25
d	9	12	-3	9
e	12	1	11	121
f	9	15	-6	36
g	25,5	24,5	1	1
h	12	12	0	0
i	14,5	19,5	-5	25
j	20	19,5	0,5	0,25
k	20	15	5	25
l	20	24,5	-4,5	20,25
m	20	23	-3	9
n	4,5	6,5	-2	4
o	20	19,5	0,5	0,25
p	20	19,5	0,5	0,25
q	14,5	26,5	-12	144
r	27	26,5	0,5	0,25
s	20	12	8	64
t	20	9,5	10,5	110,25
u	6,5	5	1,5	2,25
v	25,5	19,5	6	36
w	4,5	3	1,5	2,25
x	1,5	3	-1,5	2,25
y	6,5	3	3,5	12,25
z	20	19,5	0,5	0,25
ž	9	15	-6	36
Suma				780
			Rho	0,762219
	SMk1	SMk4	D	D ²
a	12	13	-1	1
b	1,5	1	0,5	0,25
c	3	4	-1	1
d	9	6	3	9
e	12	12	0	0
f	9	7	2	4
g	25,5	20,0	5,5	30,25
h	12	10	2	4
i	14,5	18	-3,5	12,25
j	20	21	-1	1
k	20	19	1	1
l	20	15	5	25
m	20	16	4	16
n	4,5	5	-0,5	0,25
o	20	23	-3	9

p	20	25	-5	25
q	14,5	14	0,5	0,25
r	27	27	0	0
s	20	22	-2	4
t	20	17	3	9
u	6,5	9	-2,5	6,25
v	25,5	24	1,5	2,25
w	4,5	3	1,5	2,25
x	1,5	2	-0,5	0,25
y	6,5	8	-1,5	2,25
z	20	26	-6	36
ž	9	11	-2	4
Suma				205,5
			Rho	0,937354
	SMk2	SMk3	D	D ²
a	6,5	3	3,5	12,25
b	9,5	1,5	8	64
c	8	11,5	-3,5	12,25
d	12	8	4	16
e	1	4,5	-3,5	12,25
f	15	23	-8	64
g	24,5	24,5	0	0
h	12	11,5	0,5	0,25
i	19,5	18,5	1	1
j	19,5	18,5	1	1
k	15	18,5	-3,5	12,25
l	24,5	24,5	0	0
m	23	14	9	81
n	6,5	6	0,5	0,25
o	19,5	11,5	8	64
p	19,5	18,5	1	1
q	26,5	18,5	8	64
r	26,5	26,5	0	0
s	12	18,5	-6,5	42,25
t	9,5	18,5	-9	81
u	5	4,5	0,5	0,25
v	19,5	26,5	-7	49
w	3	8	-5	25
x	3	1,5	1,5	2,25
y	3	11,5	-8,5	72,25
z	19,5	18,5	1	1
ž	15	8	7	49
Suma				727,5
			Rho	0,778224

	SMk2	SMk4	D	D ²
a	6,5	13	-6,5	42,25
b	9,5	1	8,5	72,25
c	8	4	4	16
d	12	6	6	36
e	1	12	-11	121
f	15	7	8	64
g	24,5	20	4,5	20,25
h	12	10	2	4
i	19,5	18	1,5	2,25
j	19,5	21	-1,5	2,25
k	15	19	-4	16
l	24,5	15	9,5	90,25
m	23	16	7	49
n	6,5	5	1,5	2,25
o	19,5	23	-3,5	12,25
p	19,5	25	-5,5	30,25
q	26,5	14	12,5	156,25
r	26,5	27	-0,5	0,25
s	12	22	-10	100
t	9,5	17	-7,5	56,25
u	5	9	-4	16
v	19,5	24	-4,5	20,25
w	3	3	0	0
x	3	2	1	1
y	3	8	-5	25
z	19,5	26	-6,5	42,25
ž	15	11	4	16
Suma				1013,5
			Rho	0,691037
	SMk4	SMk3	D	D ²
a	13	3	10	100
b	1	1,5	-0,5	0,25
c	4	11,5	-7,5	56,25
d	6	8	-2	4
e	12	4,5	7,5	56,25
f	7	23	-16	256
g	20	24,5	-4,5	20,25
h	10	11,5	-1,5	2,25
i	18	18,5	-0,5	0,25
j	21	18,5	2,5	6,25
k	19	18,5	0,5	0,25
l	15	24,5	-9,5	90,25
m	16	14	2	4
n	5	6	-1	1
o	23	11,5	11,5	132,25

p	25	18,5	6,5	42,25
q	14	18,5	-4,5	20,25
r	27	26,5	0,5	0,25
s	22	18,5	3,5	12,25
t	17	18,5	-1,5	2,25
u	9	4,5	4,5	20,25
v	24	26,5	-2,5	6,25
w	3	8	-5	25
x	2	1,5	0,5	0,25
y	8	11,5	-3,5	12,25
z	26	18,5	7,5	56,25
ž	11	8	3	9
Suma				936
			Rho	0,714663
	SMk1	SMk3	D	D ²
a	12	3	9	81
b	1,5	1,5	0	0
c	3	11,5	-8,5	72,25
d	9	8	1	1
e	12	4,5	7,5	56,25
f	9	23	-14	196
g	25,5	24,5	1	1
h	12	11,5	0,5	0,25
i	14,5	18,5	-4	16
j	20	18,5	1,5	2,25
k	20	18,5	1,5	2,25
l	20	24,5	-4,5	20,25
m	20	14	6	36
n	4,5	6	-1,5	2,25
o	20	11,5	8,5	72,25
p	20	18,5	1,5	2,25
q	14,5	18,5	-4	16
r	27	26,5	0,5	0,25
s	20	18,5	1,5	2,25
t	20	18,5	1,5	2,25
u	6,5	4,5	2	4
v	25,5	26,5	-1	1
w	4,5	8	-3,5	12,25
x	1,5	1,5	0	0
y	6,5	11,5	-5	25
z	20	18,5	1,5	2,25
ž	9	8	1	1
Suma				627,5
			Rho	0,808708

Třída V.C

	SMk1	SMk2	D	D ²
a	11	18	-7	49
b	15	1,5	13,5	182,25
c	11	11	0	0
d	25	25	0	0
e	2	4	-2	4
f	1	6,5	-5,5	30,25
g	15	11,0	4	16
h	5	4	1	1
i	19	11	8	64
j	7,5	4	3,5	12,25
k	15	21,5	-6,5	42,25
l	11	18	-7	49
m	3	18	-15	225
n	23	8,5	14,5	210,25
o	25	25	0	0
p	21,5	14,5	7	49
q	5	23	-18	324
r	7,5	13	-5,5	30,25
s	21,5	14,5	7	49
t	11	8,5	2,5	6,25
u	17	6,5	10,5	110,25
v	5	18	-13	169
w	25	25	0	0
x	19	18	1	1
y	19	21,5	-2,5	6,25
z	11	1,5	9,5	90,25
Suma				1720,5
			Rho	0,412632
	SMk1	SMk4	D	D ²
a	11	7	4	16
b	15	15	0	0
c	11	10	1	1
d	25	24	1	1
e	2	3	-1	1
f	1	1	0	0
g	15	20	-5	25
h	5	4	1	1
i	19	16	3	9
j	7,5	8	-0,5	0,25
k	15	12	3	9
l	11	9	2	4
m	3	2	1	1
n	23	23	0	0
o	25	25	0	0
p	21,5	19	2,5	6,25
q	5	5	0	0
r	7,5	11	-3,5	12,25
s	21,5	18	3,5	12,25

t	11	14	-3	9
u	17	17	0	0
v	5	6	-1	1
w	25	26	-1	1
x	19	22	-3	9
y	19	21	-2	4
z	11	13	-2	4
Suma				127
			Rho	0,956643
	SMk2	SMk3	D	D ²
a	18	24,5	-6,5	42,25
b	1,5	1,5	0	0
c	11	12	-1	1
d	25	12	13	169
e	4	5	-1	1
f	6,5	15,5	-9	81
g	11,0	8,5	2,5	6,25
h	4	1,5	2,5	6,25
i	11	19	-8	64
j	4	4	0	0
k	21,5	15,5	6	36
l	18	15,5	2,5	6,25
m	18	8,5	9,5	90,25
n	8,5	21,5	-13	169
o	25	19	6	36
p	14,5	19	-4,5	20,25
q	23	21,5	1,5	2,25
r	13	12	1	1
s	14,5	24,5	-10	100
t	8,5	8,5	0	0
u	6,5	6	0,5	0,25
v	18	24,5	-6,5	42,25
w	25	24,5	0,5	0,25
x	18	15,5	2,5	6,25
y	21,5	8,5	13	169
z	1,5	3	-1,5	2,25
Suma				1052
			Rho	0,640853

	SMk2	SMk4	D	D ²	r	7,5	12	-4,5	20,25
a	18	7	11	121	s	21,5	24,5	-3	9
b	1,5	15	-	182,25	t	11	8,5	2,5	6,25
c	11	10	1	1	u	17	6	11	121
d	25	24	1	1	v	5	24,5	-	380,25
e	4	3	1	1	w	25	24,5	0,5	0,25
f	6,5	1	5,5	30,25	x	19	15,5	3,5	12,25
g	11,0	20	-9	81	y	19	8,5	10,5	110,25
h	4	4	0	0	z	11	3	8	64
i	11	16	-5	25	Suma				1911,5
j	4	8	-4	16				Rho	0,347425
k	21,5	12	9,5	90,25		SMk4	SMk3	D	D ²
l	18	9	9	81	a	7	24,5	-17,5	306,25
m	18	2	16	256	b	15	1,5	13,5	182,25
n	8,5	23	-	210,25	c	10	12	-2	4
o	25	25	0	0	d	24	12	12	144
p	14,5	19	-4,5	20,25	e	3	5	-2	4
q	23	5	18	324	f	1	15,5	-14,5	210,25
r	13	11	2	4	g	20	8,5	11,5	132,25
s	14,5	18	-3,5	12,25	h	4	1,5	2,5	6,25
t	8,5	14	-5,5	30,25	i	16	19	-3	9
u	6,5	17	-	110,25	j	8	4	4	16
v	18	6	12	144	k	12	15,5	-3,5	12,25
w	25	26	-1	1	l	9	15,5	-6,5	42,25
x	18	22	-4	16	m	2	8,5	-6,5	42,25
y	21,5	21	0,5	0,25	n	23	21,5	1,5	2,25
z	1,5	13	-	132,25	o	25	19	6	36
Suma				1890,5	p	19	19	0	0
			Rho	0,354595	q	5	21,5	-16,5	272,25
	SMk1	SMk3	D	D ²	r	11	12	-1	1
a	11	24,5	-	182,25	s	18	24,5	-6,5	42,25
b	15	1,5	13,5	182,25	t	14	8,5	5,5	30,25
c	11	12	-1	1	u	17	6	11	121
d	25	12	13	169	v	6	24,5	-18,5	342,25
e	2	5	-3	9	w	26	24,5	1,5	2,25
f	1	15,5	-	210,25	x	22	15,5	6,5	42,25
g	15	8,5	6,5	42,25	y	21	8,5	12,5	156,25
h	5	1,5	3,5	12,25	z	13	3	10	100
i	19	19	0	0	Suma				2259
j	7,5	4	3,5	12,25				Rho	0,228791
k	15	15,5	-0,5	0,25					
l	11	15,5	-4,5	20,25					
m	3	8,5	-5,5	30,25					
n	23	21,5	1,5	2,25					
o	25	19	6	36					
p	21,5	19	2,5	6,25					
q	5	21,5	-	272,25					